MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

EGLĖ VALIUKIENĖ

TEISĖS EDUKOLOGIJOS MAGISTRANTŪROS IŠTĘSTINĖS STUDIJOS

MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMAS SPRENDŽIANT PATYČIŲ TARP MOKINIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE PROBLEMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: doc. dr. Romas Prakapas

Vilnius, 2020

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-04-24
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Edukologijos ir socialinio darbo instituto, teisės edukologijos magistrantūros programos studijų studentė, Eglė Valiukienė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbu metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Eglė Valiukienė
(vardas, pavardė)

(parašas)

TURINYS

ĮVADAS.....6
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS.....9
1. PATYČIŲ TARP MOKINIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE SAMPRATA.....10
1.1 Patyčių elektroninėje erdvėje samprata.....10
1.2 Patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje priežastys.....17
1.3 Patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje pasekmės.....21
1.4 Mokinių atsakomybė už patyčias elektroninėje erdvėje.....24
2. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SVARBA VYKDANT PATYČIŲ TARP MOKINIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE PREVENCIJĄ.....28
2.1 Šeimos ir mokyklos bendravimo ypatumai.....28
2.2 Pagalba mokiniams, patiriantiems patyčias elektroninėje erdvėje.....31
3. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SVARBA SPRENDŽIANT PATYČIŲ TARP MOKINIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE PROBLEMAS.....33
3.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas.....33
3.2 Empirinio tyrimo rezultatų analizė.....37
3.2.1 Demografinė tyrimo dalyvių tėvų charakteristika.....37
3.2.2 Demografinė tyrimo dalyvių pedagogų charakteristika.....39
3.2.3 Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas tėvų požiūriu.....40
3.2.4 Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas pedagogų požiūriu.....46
IŠVADOS.....54
REKOMENDACIJOS.....56
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....57
SANTRAUKA.....64
SUMMARY.....65
PRIEDAI.....66

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Tyrimo loginė schema 34
2 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.).....37
3 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.).....38
4 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal šeimyninę padėtį (proc.).....38
5 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal vaikų skaičių šeimoje (proc.)..... 39
6 pav. Pedagogų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.).....39
7 pav. Šeimos ir pedagogų bendradarbiavimo vertinimas tėvų požiūriu (proc.).....40
8 pav. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo inicijavimo vertinimas tėvų požiūriu (proc.)..... 41
9 pav. Individualus bendravimas su klasės auklėtoju tėvų požiūriu (proc.).....41
10 pav. Sunkumai su kuriais susiduriama bendraujant su pedagogais tėvų požiūriu (proc.).....42
11 pav. Mokyklos bendruomenės bendravimas tėvų požiūriu (M)..... 42
12 pav. Vaikų naudojimosi internetu ribojimas tėvų požiūriu (proc.).....43
13 pav. Vaikų patirtų/patiriamų patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje dažnumas (proc.).....43
14 pav. Veiksniai, įtakojantys patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje tėvų požiūriu (proc.).....44
15 pav. Veiksmai, kurių turėtų imtis vaikas, jei iš jo tyčiojasi elektroninėje erdvėje, tėvų požiūriu (M).....45
16 pav. Bendradarbiavimo su pedagogais veiksniai sprendžiant problematišką vaikų elgesį tarp mokinių elektroninėje erdvėje tėvų požiūriu (M).....46
17 pav. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo proceso inicijavimas pedagogų požiūriu (proc.).....47
18 pav. Individualus bendravimas su klasės auklėtinių tėvais pedagogų požiūriu (proc.).....47
19 pav. Problemos iškylančios bendraujant su tėvais pedagogų požiūriu (M).....48
20 pav. Tėvų bendravimas su mokyklos bendruomenės nariais pedagogų požiūris (M).....48
21 pav. Pedagogų elgesys su mokiniu, sužinojus apie patyčių atvejį tarp mokinių elektroninėje erdvėje (M).....49
22 pav. Veiksniai įtakojantys patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje plėtrą pedagogų požiūriu (M).....50
23 pav. Bendradarbiavimo formos su tėvais, naudingos sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą pedagogų požiūriu (proc.).....51
24 pav. Mokinio elgesio pasikeitimas, pabendravus su tėvais po patyčių elektroninėje.....51

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Patyčių rūšys.....10
2 lentelė. Elektroninių patyčių tarp mokinių santykis su kitomis patyčių formomis.....14
3 lentelė. Koreliacijos koeficiento reikšmių skalė (Janilionis, 2015).....34
4 lentelė. Anketos klausimų blokų struktūra.....35

ĮVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Šiandieninėje visuomenėje nuolatos vyksta kaitos procesai, kurie lemia tiek visuomenės, tiek individo poreikius. Atsiranda, ne tik nauji iššūkiai, bet ir naujos galimybės Besikeičiant visuomenė susiduria ne tik su naujais iššūkiais, bet ir su naujomis galimybėmis. Vis didesnė gyvenimo dalis persikelia į elektroninę erdvę, kur vyksta bendravimas, problemų sprendimas, mokymasis, naujos pažintys, informacijos paieška. Be visų šių dalykų elektroninėje erdvėje yra didelis negatyvas, kur savo neapykantą galima išreikšti piktais komentarais, įžeidžiančiomis žinutėmis, įkelti nufilmuotą medžiagą, nuotrauką ar kitaip įžeisti nepatinkantį asmenį. Neišvengiamai taip elgiasi ir mokiniai, nes didžioji dalis jų gyvenimo vyksta elektroninėje erdvėje. Jie dalijasi informacija, padeda vieni kitiems, ieško naujų pažinčių, be abejo ir tyčiojasi vieni iš kitų. Patyčios tarp mokinių elektroninėje erdvėje nėra nauja problema, tačiau savo mastais ir raiška ji tampa vis svarbesne ir reikalauja daugiau dėmesio. Tai viena opiausių problemų, su kuria susiduria šiuolaikinė visuomenė, o ypač mokyklos aplinka, nes spendžiant šią problemą tenka glaudžiai bendradarbiauti su šeima.

Temos ištirtumas. Patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje ypatumus analizuoja Smithas, Mahdavi, Carvalho, Tippettas (2006), jie teigia, jog elektroninės patyčios tai agresyvus tyčinis bei pasikartojantis laike vieno individo arba grupės žmonių prieš auką nukreiptas veiksmas elektroninėje erdvėje, kai auka negali lengvai apsiginti. Campbellas (2005) apibrėžimą praplečia įtraukdamas tai, jog toks elgesys dažniausiai yra būdingas paauglystėje. Kowalski (2008), Patchi & Hinduja (2011) apibrėždami elektroninių patyčių tarp mokinių reiškinį kalba apie tai, jog šiam elgesiui būdingas elektroninių priemonių naudojimas, tokių kaip mobilieji telefonai, kompiuteriai, planšetės, elektroninis paštas ir pan. Žibėnienė ir Brasienė (2013) pabrėžia jog šis reiškinys būdingas XXI amžiui ir tai yra vis labiau plintantis reiškinys. Šukytė (2014) bei Mažionienė, Povilaitis ir Suchodolska (2012) atkreipė dėmesį į naują, technologijomis paremtą elektroninių patyčių formą. Valickienė, Raižienė, Žukauskienė (2009) teigia, jog šiuo metu paplitęs informacinių technologijų vartojimas ir lengvas jų prieinamumas bet kokio amžiaus, socialinės, rasinės ir kitokios padėties žmogui, paskatino atsirasti ir paplisti dar vienai naujai patyčių formai – elektroninėms patyčioms. Tėvai ir visa mokyklos bendruomenė yra atsakinga už ugdymosi ir asmenybės tobulėjimo sėkmę. Visi grandys suinteresuoti, kad gerėtų mokinių ugdymosi rezultatai ir elgesys tarp mokinių. Tai įmanoma tik bendradarbiavimu grindžiamoje aplinkoje. Ilgą laiką bendradarbiavimas sprendžiant problemas buvo aiškinamas tik vienpuse informacija apie vaiko pasiekimus ir elgesį mokykloje per klasės ar visuotinius tėvų susirinkimus. Dabar mokyklose kuriamos programos, kuriomis siekiama lygiaverčio bendradarbiavimo tarp administracijos, klasės

mokytojų ir tėvų. Šis bendradarbiavimas vyksta įvairiomis formomis. Šiandieninėje visuomenėje bendradarbiavimo tema išlieka aktuali ypač spendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje klausimus.

Tyrinėjant priežastis, dėl kurių atsiranda patyčios tarp mokinių elektroninėje erdvėje, Povilaitis, Valiukevičiūtė, (2006) teigia, kad tam tikri asmenybiniai skirtumai sudaro palankias sąlygas tapti patyčių auka. Girdvainis (2013) kalba, kad patyčių aukomis gan dažnai tampa mokiniai, turintys negalią ar kitokių fiziologinių sutrikimų. Jokubaitė (2014) išskiria vidines, aplinkos ir individualias priežastis atsirasti patyčioms. Olweus (2008) nuomone, kalbant apie patyčias sukeliančias priežastis, svarbūs ir reikšmingi keturi veiksniai: tėvų, o ypač motinos, emocinė nuostata vaiko atžvilgių pirmaisiais gyvenimo metais, mokinio agresyvaus elgesio toleravimas šeimoje, tėvų auklėjimo metodai bei vaiko temperamentas.

Kaip teigia Povilaitis ir Jasiulionė (2008), patyčios veikia ne tik tuos vaikus, kurie jose tiesiogiai dalyvauja, jos veikia visą mokyklos bendruomenę: patyčias stebinčius vaikus, mokytojus, kitus mokyklos specialistus, tėvus. Patyčių mastas gali būti siejamas su prastesniais pasiekimais, mažesniu mokinių pasitenkinimu mokykliniu gyvenimu, nesaugumo jausmu, kurį išgyvena tiek mokiniai, tiek mokytojai. Gasinska ir Varslauskaitė (2018) teigia, kad Pasaulio Sveikatos Organizacijos (PSO) 2016 metų duomenimis, patyčių paplitimas tarp vaikų ir paauglių Lietuvoje yra didžiausias, lyginant su kitomis 42 tyrime dalyvavusiomis šalimis. Manoma, kad elektroninėmis patyčiomis padaroma emocinė žala gali būti didesnė nei realiame gyvenime vykstančių patyčių, nes bendravimas internetu vyksta visą parą, patyčios plinta greitai ir nevaldomai (Ruškus, Žvirdauskas ir Kačenauskaitė, 2010; Mažionienė, Povilaitis ir Suchodolska, 2012).

Mokslininkai (Bazemore, 1999; Murray, 2003; Wachtel, Walgrave, 2009 ir kt.) pastebi, kad nubaudimas (pastaba ar įspėjimas, atidavimas į specialiąją įstaigą, pašalinimas iš mokyklos ir pan.) nėra efektyvi reakcija į konfliktines situacijas mokyklose. Mokinių atsakomybė už patyčias elektroninėje erdvėje yra siejama tiek su baudžiamąja, tiek su administracine atsakomybe, tačiau didžiausias dėmesys skiriamas auklėjamojo poveikio priemonėms, kad vaikui, įvykdžiusiam nusižengimą elektroninėje erdvėje, padėti pakeisti gyvenimo būdą ir sulaikyti nuo naujų nusižengimų padarymo.

Barkauskaitė (2016) išskiria pagrindines bendradarbiavimo tarp mokyklos ir šeimos formas. Žygaitienė, Veličkienė (2016) nurodo, kad efektyvi veiklos forma, vykdant šeimos ir mokyklos bendradarbiavimą yra prevencinių projektų vykdymas ir dalyvavimas juose. Jegelevičienė, Prakapienė, Prakapas, Stasiukynas (2019) pažymi, kad bendravimo kompetencija turi didelę įtaką vaikų mokymosi kompetencijos plėtrai ir mokymosi efektyvumui.

Mokslinė problema. Kaip mokykla ir šeima bendradarbiauja sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas.

Tyrimo objektas. Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas.

Hipotezė. Prevencija dėl patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje sėkminga tik tada, kai mokykla ir šeima bendradarbiauja sprendžiant šią problemą.

Darbo tikslas – išanalizuoti mokyklos ir šeimos komunikavimo būdus sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas

Darbo uždaviniai:

1. Pristatyti patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje ypatumus;
2. Nustatyti mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą, kaip prevencijos priemonę, sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas;
3. Įvertinti mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarbą sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas.

Darbo metodai:

Teoriniai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė. Mokslinės literatūros analizės metodo pagalba darbe nagrinėjami teoriniai problemos aspektai. Apžvelgiant mokslinę literatūrą, svarbūs moksliniai straipsniai, tyrimų rezultatai bei diskusijos pagrindiniuose mokslo ir metodiniuose leidiniuose. Teisės aktų analizės metodo pagalba, išsiaiškinta, patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje ypatumai, mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarba sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas.

Empiriniai: anketinės apklausos metodas.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Mokykla – juridinis asmuo, valstybės narės juridinio asmens ar kitos organizacijos padalinys, įsteigtas Lietuvos Respublikoje teisės aktų nustatyta tvarka, kurio pagrindinė veikla yra formalusis arba (ir) neformalusis švietimas (LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

Šeima - tai yra visuomenės ir valstybės pagrindas (LR Konstitucija, 1992).

Bendradarbiavimas – tai darbas kartu siekiant bendro tikslo (Butkienė ir Kepalaitė, 1996).

Patyčios – agresyvi elgesio forma, siekiant sukurti nuolatinius prievartos ar įžeidinėjimų modelius tačiau išryškina skirtingus aspektus (Olweus, 1993).

Elektroninė erdvė (kibernetinė erdvė) - aplinka, kurioje pavieniuose kompiuteriuose ar kitoje informacinėje ir ryšių technologijų įrangoje sukuriama elektroninė informacija ir (arba) perduodama per elektroninių ryšių tinklu sujungtus kompiuterius ar kitą informacinių ir ryšių technologijų įrangą (LR Kibernetinio saugumo įstatymas, 2014).

Mokinys - asmuo, kuris mokosi (LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

Mokytojas - asmuo, ugdantis mokinius pagal formaliojo arba neformaliojo švietimo programas (LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011).

Problema - sudėtingas, sunkiai išsprendžiamas klausimas. (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2019).

1. PATYČIŲ TARP MOKINIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE SAMPRATA

1.1 Patyčių elektroninėje erdvėje samprata

Šiandieną visuomenėje vis dažniau kalbama apie mokyklose smarkiai paplitusią problemą – patyčias.

Dauguma mokslininkų – Olweus, (1993, 1978), Rigby, Slee (1993), ir kiti – patyčias mokykloje traktuoja kaip tam tikrą agresyvaus elgesio formą, siekiant sukurti nuolatinius prievartos ar įžeidinėjimų modelius tačiau išryškina skirtingus aspektus.

Patyčios, kaip socialinis reiškinys yra skirstomas į įvairias rūšis. Dažniausiai aiškinamos tokios patyčių rūšys: tiesioginės ir netiesioginės, fizinės ir emocinės, seksualinės ir elektroninės patyčios. Analizuojant patyčių rūšis pateikiama lentelė, kurioje apibūdinama kiekviena iš jų.

1 lentelė. Patyčių rūšys

Patyčių rūšis	Apibūdinimas
1. Tiesioginės ir netiesioginės	**Tiesioginės** patyčios lengviau pastebimos, tokios, kaip fizinė agresija, stumdymas, žodiniai grasinimai, pašiepimas. **Netiesioginės** patyčios yra mažiau pastebimos, vykdomos nenaudojant tiesioginės agresijos, tarkim socialinis atstūmimas, tačiau svarbu tai, kad abiejų patyčių formų tikslas yra vienodas – pasityčioti iš kito.
2. Fizinės, emocinės, sudėtinės ir seksualinės	**Fizinės** patyčios, tai yra fizinės jėgos panaudojimas, kai norima tikslingai sukelti skausmą aukai ir pasijusti pranašesniam. **Emocinės patyčios**, kai fizinis smurtas nenaudojamas, o žodžiais (pašiepimais, grąsinimais) sukeliamos neigiamos emocijos aukai. **Sudėtinės**, tai tokios patyčios, kurios apima ir fizines ir emocines patyčias.

	Seksualinės patyčios susijusios su seksualine orientacija, komentarais apie išvaizdą.
3. Elektroninės	**Elektroninės** patyčios, tai patyčios vykstančios virtualioje erdvėje (kuomet tyčiojamasi elektroniniais laiškais, žinutėmis, pokalbių svetainėse, socialiniuose tinkluose).

Sudaryta darbo autorės pagal Mažionienė, Povilaitis, Suchodolska (2012)

Analizuojant patyčių formų įvairovę, mokslinėje literatūroje dažniausiai skiriamos tiesioginės ir netiesioginės patyčių formos (Povilaitis, Jasiulionė, 2008):

tiesioginės patyčios - tai atviros formos prieš asmenį nukreiptos atakos. Žmogus yra pravardžiuojamas, stumdomas, mušamas, erzinamas, užgauliojamas, jam grasinama ir rodomi nepadorūs gestai.

netiesioginės patyčios - asmuo skaudinamas nevartojant tiesioginės agresijos. Dažniausiai tada žmogus yra atstumiamas nuo grupės, ignoruojamas, apkalbamas ar kitaip vengiama su juo bendrauti. Petrulytė (2015) teigia, kad mokykloje tiesiogines ir netiesiogines patyčias patiria iki 70 procentų mokinių.

Mažionienė, Povilaitis, Suchodolska (2012) teigia, kad tiesiogines patyčias kur kas lengviau atskirti ir pastebėti. Netiesioginės patyčios išskiriamos paprastais, iš pirmo žvilgsnio nekaltais veiksmais. Dėl šių priežaščių yra kur kas sudėtingiau užkirsti kelią netiesioginėms patyčioms, nors abiejų rūšių patyčios sukelia didelį psichologinį skausmą.

Atsižvelgiant į tai, kokia agresija naudojama įžeisti ar įskaudinti asmenį, mokslinėje literatūroje taip pat išskiriamos kelios patyčių formos. Girdvainis ir Pocevičienė (2009) išskyrė dvi pagrindines formas, t. y. žodinės, fizinės, bei seksualinės patyčios. Povilaitis ir Valiukevičiūtė (2006) išskyrė dar vieną - sudėtinę patyčių formą.

Emocinės patyčios - kuomet mokinys yra skaudinamas, užgauliojamas žodžiu ir užrašais. Tai gali būti prasivardžiavimas, gąsdinimas, pašaipios replikos apie žmogaus kūną, religiją, tautybę, negalią, išvaizdą, užrašai apie mokinį, mokinį skaudinančių žinučių siuntinėjimas mobiliaisiais telefonais, elektroniniu paštu, apkalbinėjimas, šmeižimas.

Fizinės patyčios - tai užgauliojimas veiksmais. Mokslinėje literatūroje skiriamos penkios pagrindinės fizinio smurto formos, pasireiškiančios tiek šeimoje, tiek mokykloje:

a) purtymas, stumdymas, griebimas ar mėtymas;

b) smūgiai rankomis;

c) smūgiai kumščiu ar kitomis kūno vietomis (alkūne, galva), spyriai ar kandžiojimas;

d) smūgiai daiktais (lazda, knyga, diržu);

e) bet kokia kita fizinio smurto raiškos forma, kaip pavyzdžiui smaugimas, dusinimas, deginimas, nuodijimas ir kt.

Sudėtinės patyčios - tai tokios elgesio formos, kurios apima ir žodinius, ir fizinius veiksmus. Pavyzdžiui reketas, vertimas daryti tai, ko mokinys nenori.

Valeckienė (2007) kaip atskirą formą išskiria **seksualines patyčias**: įžeidžiančias užuominas, komentarus apie išvaizdą, nepageidaujamus prisilietimus, pasiūlymus su seksualine potekste, pornografijos demonstravimą, platinimą ir pan.

Stebint spartėjantį informacinių technologijų naudojimo srautą, pastebima, kad patyčios vis dažniau persikelia į virtualią erdvę, nes mokiniai bendrauja ryšio priemonės ir vis rečiau tiesioginio kontakto metu. Šukytė (2014) bei Mažionienė, Povilaitis ir Suchodolska (2012) atkreipė dėmesį į naują, technologijomis paremtą **elektroninių patyčių** formą. Valickienė, Raižienė, Žukauskienė (2009) teigia, jog šiuo metu paplitęs informacinių technologijų vartojimas ir lengvas jų prieinamumas bet kokio amžiaus, socialinės, rasinės ir kitokios padėties žmogui, paskatino atsirasti ir paplisti dar vienai naujai patyčių formai – elektroninėms patyčioms.

Smithas, Mahdavi, Carvalho, Tippettas (2006) teigia, jog elektroninės patyčios gali būti apibrėžiamos kaip agresyvus tyčinis bei pasikartojantis laike vieno individo arba grupės žmonių prieš auką nukreiptas veiksmas elektroninėje erdvėje, kai auka negali lengvai apsiginti. Kowalski ir kt., (2008) teigia, kad tai yra patyčios elektroniniais laiškais, trumposiomis žinutėmis, pokalbių svetainėse, internetiniame tinkle, skaitmeninėse žinutėse arba žinutėse, siunčiamose į mobilų telefoną. Campbellas (2005) apibrėžimą praplečia įtraukdamas tai, jog toks elgesys dažniausiai yra būdingas paauglystėje.

Mažionienė, Povilaitis, Suchodolska (2012), aiškina, kad elektroninėmis patyčiomis tarp mokinių vadiname tokį elgesį kaip:

Įžeidinėjimai virtualioje erdvėje, kai mokinys yra įžeidinėjamas viešai, kitiems matant ar girdint, o tai gali sukelti baimės ir gėdos jausmą patyčias patirtiančiam vaikui. Pavyzdžiui, socialinio tinklo profilyje yra užrašomi įvairūs keiksmažodžiai, mokinys viešai pravardžiuojamas.

Šmeižimas internete, kai apie mokinį ar jų grupę yra skleidžiami gandai. Pavyzdžiui, mergaitės du savo bendraklasius vadina “pora“, siuntinėja kitiems bendraklasiams žinutes ir elektroninius laiškus apie tai, tokiu būdu skleisdamos klaidingą informaciją.

Apsimetimas kitu asmeniu ir kenkimas kito vaiko reputacijai. Elektroninėje erdvėje yra lengva išlikti anonimiškam ir slėpti savo tapatybę, taip pat galima apsimesti tuo, kuo iš tikrųjų nesi. Pavyzdžiui, septintokas norėdamas pajuokauti, apsimeta savo bendraklase ir jos vardu rašo SMS žinutes kitoms klasės mergaitėms, pravardžiuodamas jas įvairiais negražiais žodžiais.

Apgaulės būdu išgaunama asmeninė informacija ir paviešinama kitiems. Tai gali būti asmeninės nuotraukos, video filmukai, prisijungimo duomenys ir kita svarbi mokiniui informacija, kuria jis nenori dalintis su kitais.

Atstūmimas ir nepriėmimas į draugų grupę pokalbių kambariuose, socialiniuose tinkluose ir kt.

Persekiojimas, kuomet grasinama kaip nors pakenkti, tarkime, sumušti, arba teigiama, kad mokinys yra paslapčia stebimas.

Įvairių su vaiku susijusių situacijų filmavimas ir įkėlimas bei platinimas internete. Mokinys gali būti filmuojamas jam nepatogiose situacijose, pavyzdžiui, netinkamai atsakinėjantis pamokoje, prastai atliekantis užduotį kūno kultūros pamokoje, taip pat gali būti filmuojami ir viešinami smurtiniai veiksmai prieš mokinį.

Taip pat, elektroninės patyčios skirstomos į tiesiogines ir netiesiogines (Vandebosh & van Cleemput, 2009). Tiesioginės elektroninės patyčios apima tokias išraiškas kaip fizinę (pvz., tikslingas viruso siuntimas), verbalinę (pvz., naudojant technologijas grasinti), neverbalines (pvz., nepadorios vaizdinės medžiagos siuntimas) bei socialinę (pvz., nepriėmimas ar pašalinimas iš grupės ar veiklos internete). Tuo tarpu netiesioginės elektroninės patyčios susijusios su patikėtos informacijos atskleidimu, ko nors apgavimu apsimetant kitu asmeniu, gandų skleidimu (Betts, 2016).

Elektroninės patyčios teoriškai atskiriamos nuo kitų patyčių formų savo pasireiškimo erdve ir naudojamomis priemonėmis. Jeigu tradicinių patyčių erdvė siejama su mokykla, gatve, kiemu kur žaidžia vaikai, tai elektroninės patyčios siejamos su virtualia erdve. Šiuo pagrindu elektroninės patyčios apibūdinamos kaip agresyvus ir tyčinis individų elgesys virtualioje erdvėje (Smithas et al., 2006; Mažionienė ir kt., 2012). Kiti autoriai Kowalski (2008), Patchi & Hinduja (2011) apibrėždami elektroninių patyčių reiškinį kalba apie tai, jog šiam elgesiui būdingas elektroninių priemonių naudojimas, tokių kaip mobilieji telefonai, kompiuteriai, planšetės, elektroninis paštas ir pan. Campbellas (2005) šio reiškinio sampratą papildo tuo, jog jis dažniausiai pasireiškia paauglystės laikotarpiu, kas labai svarbu, kai mokiniai didžiąją laiko dalį praleidžia mokykloje. Žibėnienė ir Brasienė (2013) pabrėžia jog šis reiškinys būdingas XXI amžiui ir tai yra vis labiau plintantis reiškinys. Šerėnas (2014) teigia, kad elektroninių patyčių tarp mokinių sampratoje pagrindinę vietą užima virtualybės kategorija,

kuri nurodo kur šis reiškinys yra paplitęs ir kokių priemonių pagalba jis reiškiasi. Mokinių sąvoka parodo tarp kurių socialinių grupių elektroninės patyčios yra paplitusios labiausiai. Elektroninių patyčių supratimas, kaip vienos iš patyčių formos, leidžia šio reiškinio supratime remtis pagrindinėmis patyčių sampratos sąvokomis, tačiau patyčių samprata, ypač edukacinėje aplinkoje, formavosi dažniausiai jas nagrinėjant mokyklos erdvėje.

Charakterizuojant elektroninių patyčių tarp mokinių savybes, yra pastebtas sąryšis su kitomis patyčių formomis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Elektroninių patyčių tarp mokinių santykis su kitomis patyčių formomis

Elektroninių patyčių savybė	**Santykis su kitomis patyčių formomis**
1. Nepriklausomumas nuo vietos ir laiko	Tradicinės patyčios dažniausiai vyksta tam tikrose vietose, tam tikru laiku, o elektroninės galimos bet kada ir bet kur, taip pat ir namuose.
2. Aukštas stebėtojų auditorijos skaičius	Elektroninės patyčios iš kitų patyčių formų išsiskiria savo auditorijos gausumu.
3. Patyčių dalyvių socialinio statuso reikšmės sumažėjimas	Asmens fizinė jėga, socialinis statusas, lytis, populiarumas ir kitos savybės, kurios dažniausiai laikomos patyčių iniciatoriaus atributais praranda savo reikšmę nagrinėjant patyčių raišką elektroninėje erdvėje.
4. Anonimiškumas	Elektroninė erdvė suteikia galimybę veikti slaptai.
5. Ilgaamžiškumas	Patyčių veiksmai elektroninėje erdvėje neišnyksta iškart kaip tradicinių patyčių atveju.
6. Paplitimas tarp mokinių	Patyčios kaip reiškinys manoma, jog labiausiai pasireiškia paauglystės laikotarpiu.
7. Elektroninių patyčių savybių įtaka tėvams sprendžiant šią problemą	Elektroninės patyčios mokinius pasiekia ir namų aplinkoje t.y. bendroje erdvėje, kurioje jie gyvena kartu su tėvais. Patyčių situacija gali būti spendžiama realiu laiku skirtingai nei mokykloje.

Sudaryta darbo autorės pagal Povilaitis, Jasiulionė (2008)

Gedutienė ir kt. (2012) teigia, kad kalbant apie elektroninių patyčių tarp mokinių savybę nepriklausomumą nuo vietos ir laiko, svarbu išskirti tai, jog tradicinės patyčios dažniausiai vyksta tam tikrose vietose, tam tikru laiku, o elektroninės galimos bet kada ir bet kur, taip pat ir namuose. Tradicinėms patyčioms būdingas laiko ribotumas. Pvz.: mokykloje mokinys praleidžia tik tam tikrą laiko dalį ir tik jo metu gali tapti patyčių objektu. Elektroninėje erdvėje patyčių neriboja laikas, jos gali vykti visą parą, tačiau šioje vietoje mokinys turi galimybę riboti savo dalyvavimą elektroninėje erdvėje, tuo tarpu neiti į mokyklą arba ją pakeisti yra sunkiau. Povilaitis ir kt. (2007) pastebi, kad mokyklose patyčios vyksta įvairiose vietose, tačiau pastebima tendencija, kad tyčiojimasis vyksta tokiu metu ir tokioje vietoje, kur yra mažiausiai suaugusiųjų. Elektroninėje erdvėje tyčiojimasis vyksta virtualioje vietoje, kurioje stebėtojų auditorija yra sunkiai prognozuojama ir apibrėžiama.

Elektroninės patyčios iš kitų patyčių formų išsiskiria savo auditorija. Patyčių skleidėjas elektroninėje erdvėje gali pasirinkti norimą auditorijos dydį priklausomai nuo savo agresyvaus elgesio tikslo. Nors ir mokykloje auditorija gali būti skirtinga priklausomai nuo situacijos, tačiau ji yra ribojama mokinių skaičiaus. Povilaitis ir kt. (2007) teigia, kad auditorijos dydžio aspektas išskiria elektronines patyčias iš kitų patyčių formų kalbant apie patyčių neigiamus padarinius aukai. Stebėtojai padaro patyčių situaciją skaudesnę aukai, nes mato jo pažeminimą.

Kita savybė susijusi su patyčių dalyvių socialiniu jėgos santykiu. Jeigu tradicinių patyčių situacijos metu ryškus „skriaudėjo“ socialinės, fizinės jėgos pranašumas aukos atžvilgiu, tai elektroninėje erdvėje šis pranašumo santykis tampa mažiau reikšmingas arba išvis praranda įtaka. Asmens fizinė jėga, socialinis statusas, lytis, populiarumas ir kitos savybės, kurios dažniausiai laikomos patyčių iniciatoriaus atributais praranda savo reikšmę nagrinėjant patyčių raišką elektroninėje erdvėje. Pilkauskaitė - Valickienė ir kt. (2009) teigia, kad dėl šiuo metu pasaulyje paplitusių naujųjų informacinių technologijų vartojimo, lengvo jų prieinamumo bet kokio amžiaus ir bet kokios socialinės, rasinės ir kt. padėties žmogui, atsirado ir labai paplito dar viena nauja patyčių rūšis – elektroninės patyčios. Galima kalbėti apie tradicinių patyčių aukų naudojimąsi internetu kaip būdą atkeršyti už patirtas patyčias pvz.: mokykloje, pasinaudojant elektronine erdve.

Patchin, Hinduja (2011) atkreipia dėmesį į tai , jog elektroninėje erdvėje kartais asmuo nežino kas iš jo tyčiojasi ir nežino kodėl jis tapo patyčių objektu. Keith & Martin (2005) pabrėžia, jog auka elektoninėje erdvėje patiria skausmą be liudininkų taip pat negali niekaip gintis ar prašyti pagalbos. Elektroninė erdvė suteikia galimybę veikti slaptai. Anonimiškumo

galimybė apsunkina patyčių skleidėjų identifikavimo procesą ir ši savybė nėra būdinga kitoms patyčių formoms. Tradicinių patyčių atvejui būdingas aukštas žinomumo lygis dalyvių identifikavimo procese lyginant su elektronine erdve. Anonimiškumo savybė lemia pačių patyčių didesnį paplitimą, nes ji suteikia saugumo jausmą įgyvendinant agresyvius veiksmus.

Patyčių veiksmai elektroninėje erdvėje neišnyksta iškart kaip tradicinių patyčių atveju. Internete komentarai, gandai, įžeidimai nedingsta iškart juos perskaičius. Dažniausiai dėl technologinių ypatumų asmuo negali pašalinti nepageidaujamo turinio apie jį. Gedutienė ir kt. (2012) aiškina, kad žeminančio turinio informacija gali būti išsaugoma ilgam. Taip pat patyčių veiksmas gali būti kartojamas daugybę kartų. Agresyvūs veiksmai elektroninėje erdvėje atliekami per trumpą laiko tarpą ir nereikalauja jokių fizinių savybių. Šiems veiksmams atlikti reikalingas bent minimalus kompiuterinio raštingumo lygis, kurį pasiekti skatinama jau mokykloje.

Su elektroninių patyčių reiškiniu įvairios socialinės grupės yra susijusios skirtingais būdais. Patyčios kaip reiškinys manoma, jog labiausiai pasireiškia paauglystės laikotarpiu. Campbellas (2005) apibrėždamas šį elgesį net įtraukia paauglystės sąvoką. Paauglystės laikotarpio tapatinimas su elektroninėmis patyčiomis argumentuojamas visų pirma paauglių ir jaunimo masiniu naudojimusi naujosiomis technologijomis. Žalys (2013) teigia, kad vienas akivaizdžiausių šio meto naujosios kartos bendravimo instrumentų yra multimedijos technologijos. Jau ir vaikystės laikotarpiu pastebimas intensyvus susidomėjimas virtualia erdve. Asmuo pereidamas į paauglystės periodą dažniausiai jau yra įgudęs naudotis įvairiomis technologijomis ir elektroniniais prietaisais. Jie didžiąją laiko dalį skiria buvimui ir bendravimui tarpusavyje realybėje ir elektroninėje erdvėje, todėl didelį poveikį paauglio asmenybės formavimuisi daro bendraamžiai. Taigi paaugliai praleisdami daug laiko tarpusavyje neišvengiamai patiria vieni iš kitų tam tikros agresijos išraiškas.

Elektroninės patyčios mokinius pasiekia ir namų aplinkoje. Patyčių situacija gali būti spendžiama realiu laiku skirtingai nei mokykloje. Tai yra vienas iš pagrindinių faktorių, kuris padeda tėvams spręsti šią problemą. Tačiau paaugliai elektroniniais prietaisais dažniausiai naudojasi ir kitose aplinkose ne vien tik namuose. Tėvams pastebėjus patyčių situaciją ir išsaugojus jos turinį gali tapti sunku nustatyti agresyvių veiksmų autorius ir išspręsti problemą. Taip pat tėvai gali neturėti reikiamų žinių, kaip pašalinti žeminantį turinį apie jų vaiką iš elektroninės erdvės. Taigi elektroninių patyčių savybės suprantamos, kaip apsunkinančios tėvams šios problemos sprendimo procesą. Tačiau tėvai šioje vietoje turi galimybę bendradarbiauti arba kreiptis pagalbos į įvairias įstaigas. Kitas aspektas susijęs su tuo, jog ir mokykloje mokiniai dažnai naudojasi elektroniniais prietaisais bibliotekoje, informatikos pamoku metu ar tiesiog per pertraukas. Mažionienė ir kt. (2012) teigia, kad dauguma mokyklos

darbuotojų, dirbdami su mokiniais, ugdo jų sąmoningumą saugumo virtualioje erdvėje klausimais. Taigi tėvai bendradarbiaudami su ugdymo įstaigomis turi didesnes galimybes išspręsti arba išvengti patyčių tarp paauglių problemos. Povilaitis ir kt. (2007) atkreipia dėmesį į tai, jog šiuolaikinėje visuomenėje gausu socialinių ir sveikatos paslaugų sistemos elementų, kuriais turi galimybę pasinaudoti šeima spręsdama įvairias problemas.

Taigi elektroninės patyčios išsiskiriančios iš laiko ir vietos sąlygotumo būdingo tradicinėms patyčioms tampa spartesnės ir lankstesnėmis. Jų iniciatoriai dažniausiai sunkiai identifikuojami arba apskritai lieka nežinomi. Patyčių skleidėjais ir adresatais gali tapti bet kokių fizinių ir socialinių savybių asmenys. Stebėtojų auditorijos dydis gali tapti sunkiai prognozuojamu, nes elektroninėje erdvėje išnyksta fizinis atstumas. Patyčių veiksmai gali būti kartojami begalę kartų ir šių veiksmų vaizdinis turinys neišnyksta iškart juos pamačius. Elektroninių patyčių savybės suprantamos, kaip apsunkinančios tėvams šios problemos sprendimo procesą. Toliau bus bandoma apžvelgti dėl kokių priežasčių atsiranda patyčios tarp mokinių elektroninėje erdvėje.

1.2 Patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje priežastys

Visame pasaulyje stengiamasi išspręsti arba bent sumažinti patyčių problemą. Šiandien mokslininkai vis dar tebeieško priežasčių, paaiškinančių patyčių reiškinį. Patyčių atsiradimo priežastys yra skirtingos. Povilaitis, Valiukevičiūtė, (2006) teigia, kad tam tikri asmenybiniai skirtumai sudaro palankias sąlygas tapti patyčių auka. Girdvainis (2013) kalba, kad patyčių aukomis gan dažnai tampa mokiniai, turintys negalią ar kitokių fiziologinių sutrikimų (pvz.: regėjimo, klausos, sutrikimų, kaukolės ar veido anomalijų, cerebrinį paralyžių ir pan.), priklausantys įvairioms neformalioms grupėms (pvz.: gotams, skinams, metalistams ir pan.), išsiskiriantys savo išvaizda (pvz.: yra storas, aukštas, žemas, nešioja akinius ir pan.) ar aprangos stiliumi. Taip pat tyčiojamasi dėl vaiko rasės, tautybės, socialinio statuso, išpažįstamos religijos, higienos įpročių. Dažna patyčių priežastis - mokinio šeimos narių (brolių, seserų ar tėvų) fizinė ar psichinė negalia, žalingi įpročiai (alkoholio, narkotikų vartojimas, rūkymas). Bandant atskleisti patyčių priežastis, dažniausiai remiamasi socialiniu - ekologiniu patyčių modeliu, kuris teigia, jog patyčios vyksta ne tik dėl individualių skriaudėjo savybių, bet įvairių šeimos, bendraamžių, mokyklos, bendruomenės ir kultūros veiksnių (Rosvita, 2015). Remiantis Jokubaite (2014), galima išskirti pagrindinias priežastis, skatinančias tyčiotis:

Vidinės priežastys - nagrinėjamos individualiu lygmeniu;

Aplinkos priežastys – nagrinėjamos šeimos, bendraamžių bei mokyklos lygmenimis.

Individualios priežastys - tai įgimtos ir įgytos asmens savybės. Dažniausiai skriaudėjui būdingas impulsyvumas, menkavertiškumo jausmas, malonumo jautimas tyčiojantis iš kitų. Smurtinis elgesys dažniausiai susijęs su asmens psichiniais procesais. Mokinių agresiją sukelia dažni nusivylimai, kai mokinys buvo atstumtas, izoliuotas, vienišas. Čia kalbama apie perdėtą savo asmenybės vertinimą, neigiamą požiūrį į dorovines vertybes, asocialų elgesį (smurtas, patyčios), socialinių normų ir vertybių atmetimą, atitolimą nuo kitų, žemą savigarbą, tai turi sąsajų su polinkiu tyčiotis (Aramavičiūtė, 2005). Polinkiui smurtauti įtakos gali turėti ir sudėtingas mokinio charakteris, hiperaktyvumas, impulsyvumas, dėmesio sukoncentravimo problema, menki socialinių problemų sprendimo įgūdžiai: mokiniai supranta kitų vaikų elgesį kaip priešišką ir nesugeba rasti neagresyvių konfliktų sprendimo būdų (Kiršienė, 2010).

Patyčių paplitimui įtakos turi ir mokinių amžius. Anot Povilaičio ir Valiukevičiūtės (2006), amžius, kuriame daugiausiai mokiniai patiria patyčių, – 11–12 metų. Patyčių aukomis dažniausiai tampa bendraamžiai ar jaunesni mokiniai nei skriaudėjai. Be to, pastebima tendencija, kad, didėjant amžiui, daugiau mokinių tampa aktyviais skriaudėjais (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

Kaip teigia Jokubaitė (2014) šeima yra pirminė socialinė priežastis, turinti įtakos vaiko nuostatų ir elgesio formavimuisi, prioritetas ugdymo procese atitenka šeimai kaip svarbiausiam socialiniam institutui, kur vaikas patiria pirmąją ir svarbiausią socializaciją. Šeima laikoma ne pagalbiniu institutu, siekiančiu sukurti ir išlaikyti egzistuojančias valstybėje struktūras ir santykius, o pagrindine sąlyga realizuojant vaiko galimybes. Olweus (2008) nuomone, kalbant apie patyčias sukeliančias priežastis, svarbūs ir reikšmingi keturi veiksniai: tėvų, o ypač motinos, emocinė nuostata vaiko atžvilgių pirmaisiais gyvenimo metais: neigiama emocinė nuostata, kai trūksta šilumos, bendravimo, padidina agresyvaus elgesio kitų atžvilgių riziką; mokinio agresyvaus elgesio toleravimas šeimoje: jeigu globėjai vaikui leidžia elgtis agresyviai, yra atlaidūs ir nenustato aiškių tokio neleistino elgesio sų bendraamžiais, broliais, seserimis ar suaugusiaisiais ribų, vaiko agresyvus elgesys stiprėja; tėvų auklėjimo metodai: fizinės bausmės, aršūs emociniai išpuoliai didina vaikų agresyvumą kitų atžvilgiu; vaiko temperamentas: vaikas, kurio temperamentas ūmus ir kuris yra labai aktyvus, bus labiau linkęs į agresiją nei tas, kurio temperamentas ramesnis, niekuo neišsiskiriantis. Labai svarbus emocinis vaikų ir tėvų ryšys. Emocinis ryšys su tėvais ypatingai veikia vaiko jausminį pasaulį. Vaikas, kuris šeimoje neranda emocinio ryšio, negauna šilumos, artumo, reikalingos priežiūros, patiria menkavertiškumo jausmą (Robichaud, 2007).

Kaip teigia Girdvainis (2013) teigia, kad patyčių atsiradimą galima paaiškinti ir kaip socialinių įgūdžių trūkumą, nes mokiniai, siekdami į save atkreipti kitų dėmesį, atsiskleisti

ar įsitvirtinti savo bendraamžių grupėje, susiduria su gan dideliais sunkumais. Socialinių įgūdžių stoka, kaip ir agresyvaus elgesio formavimasis, dažniausiai aiškinamas vaikui artimiausios aplinkos įtaka. Pagal Atrauskaitę (2010) patyčių aukomis tampa įvairūs mokiniai. Tai, kas taps patyčių objektu, dažniau lemia skriaudiko asmenybė, jo situacija gyvenime, patiriamos problemos. Tie, kurie jaučiasi neįvertinti, gali žeminti tuos, kuriuos vertina ir giria kiti. Taikiniais gali tapti labai gabūs, protingi, kūrybiški, išsiskiriantys savo gebėjimais mokiniai. Tokiems mokiniams gali būti pavydima mokytojų, tėvų skiriamo dėmesio. Kitais atvejais patyčių aukomis tampa tylūs, ramūs, savęs nedemonstruojantys, silpnesni mokiniai. Prie jų labiau kimba tie, kuriuos skriaudžia ir įžeidinėja vyresni, stipresni mokiniai ar tėvai. Patys patirdami agresiją, jie savo pyktį išlieja ant silpnesniųjų, taip sukurdami tam tikrą smurto hierarchiją: stipresnieji žemina silpnesniuosius. Astrauskaitė (2010) aiškina, kad ne aukos, o skriaudėjai turi problemų ir dėl to ima skaudinti kitus. Mokiniai tampa skriaudėjais dėl dėmesio ir pripažinimo stokos, pavydo ir konkurencijos. Smurtaujančiųjų pasaulis nėra gražus, neretai juos pačius psichologiškai ar fiziškai skriaudžia, įžeidinėja, muša. Jei žmogui užtenka šilumos, palaikymo iš aplinkinių ir šeimos, jis kuria gražius, nepaprastus dalykus, įgyja pripažinimą vadovaudamasis ne jėga, o protu. Tačiau tie, kuriems trūksta meilės ir pasitikėjimo, imasi patyčių.

Dar viena svarbi priežastis, įtakojanti patyčių atsiradimą tarp mokinių elektroninėje erdvėje – technologijų tobulėjimas. Donegan (2012) atkreipia dėmesį į technologijų tobulėjimo įtaką patyčių raiškai. Pokalbių kambariai (angl. Chat rooms) laikoma ta vieta internete, kurioje pirmiausia pradėjo plisti patyčios. Šie virtualūs kambariai suteikė galimybę jaunimui bendrauti tarpusavyje įvairiomis temomis interneto pagalba. Tolimesnė interneto pažanga įtakojo socialinių tinklapių atsiradimą tokių kaip: „Twitter“, „Facebook“ ar „Instagram“, kurių pagrindas tapo asmenybių sudarymo galimybė. Daugelis tėvų mano , jog mobilusis telefonas vaikui reikalingas dėl saugumo, tačiau neatkreipiamas dėmesys, jog jie dažnai naudojami kaip elektroninių patyčių instrumentai (Donegan, 2012). Taigi technologinė pažanga, elektroninių komunikacijos būdų tobulėjimo procesai gali būti suprantami kaip įtakojantys patyčių paplitimą. Tačiau Olweus (2013) teigia, kad elektroninės patyčios yra tas pats, kas ir tradicinės patyčios, tiesiog vykstančios pasitelkiant elektroninius prietaisus, technologijas. Tai leidžia manyti, kad elektroninio bendravimo priemonės nėra priežastis patyčioms, o tik įrankis.

Mokinių kasdienybėje mobiliųjų telefonų ar socialinių tinklų naudojimas jau tapo įprastiniu reiškiniu. Apie internetą jau nebegalime kalbėti kaip apie naują reiškinį mokinių kasdienėje veikloje. Tokios veiklos kaip mokymasis, bendravimas, medijų peržiūra ir kt. atliekamos elektroninėje erdvėje. Netgi namų darbams atlikti reikalingas informacijos

suradimas internete. Ypač akcentuojamas mokinių naudojimasis socialiniais tinklais. Dažnai sakoma „Jei tavęs nėra „Facebook „e“, vadinasi, tavęs nėra visai“ taip pat sudaro sąlygas mokiniams manyti, kad internetiniai socialiniai tinklai yra neatsiejama gyvenimo dalis, kurioje jie dalyvauja, leidžia savo laisvalaikį ir be kurio jau neįsivaizduoja savo gyvenimo, todėl kai kurie mokiniai įklimpsta į nereikšmingos informacijos, betikslio bendravimo liūną (Žibėnienė, Brasienė, 2013). Tai įtakoja ir mokinių požiūrį į ją. Nesinaudojimas elektroninėmis priemonėmis ar bendravimo technologijomis suprantamas kaip nukrypimas jaunimo tarpe („Jei tavęs nėra „Facebook ‘e, vadinasi, tavęs nėra visai“).

Taigi intensyvus mokinių santykis su elektronine erdve, lemia didesnę riziką tapti patyčių auka elektroninėje erdvėje. Elektroninė erdvė tapo kasdienybės dalimi, tačiau visuomenėje pastebimas elektroninės erdvės atskirimas nuo realybės, ko pasėkoje elektroninė erdvė tampa visiškai kita sritimi, kurioje galioja kitokios taisyklės. Į elektroninę erdvę žiūrima kaip į žaidimo erdvę, kurioje galima daryti beveik ką nori. Kasdieniame gyvenime įvykiai internete nėra suprantami kaip galintys įtakoti jų gyvenimą. Realybėje patyčių paplitimą riboja neigiama visuomenės reakcija į šį reiškinį. Patyčios siejamos su agresyviu elgesiu, kuris neigiamai įtakoja abi patyčių situacijos puses. Pastebima, jog mokinių dalyvavimas patyčių situacijoje dažniausiai sukelia įvairias nemalonias sąsajas su kitais (pvz.: pokalbis su socialiniu pedagogu), todėl stengiamasi nuslėpti savo dalyvavimą tokioje situacijoje. Elektroninėje erdvėje įsivelti į patyčių situaciją gali paskatinti anonimiškumas. (pvz.: mokiniai tikis, kad agresyvūs tarpusavio santykiai nebus matomi tėvams ar mokytojams, todėl savo elgesio neriboja). Pastebima, kad mokiniai elektroninėje erdvėje elgiasi ryžtingiau ir pasisako drąsiau, negu realiame gyvenime. Mažionienė (2012) teigia, kad kai mokiniai bendrauja internete jie yra linkę sakyti ar daryti tai, ko nepadarytų realybėje, niekada nepasakytų kitam susitikus akis į akį.

Taigi tokie patys veiksmai ar įvykiai elektroninėje erdvėje, ypač mokinių tarpe, nėra vertinami lygiai taip pat kaip realybėje. Tam tikra perskaityta informacija ar pamatyta vaizdinė medžiaga internete dažnai labiau įtakoja jo nuostatas, pažiūras ar veiksmus nei tas pats informacinis turinys sužinotas realybėje. Tai ypač pastebima patyčių situacijoje. Agresyvus veiksmas elektroninėje erdvėje prieš asmenį interpretuojamas radikaliau, nei agresyvus veiksmas kitose erdvėse. Šitoks požiūris įtakoja elektroninių patyčių „skaudesnių“ pasekmių galimybę.

Tėvų institucija negali tiesiogiai įtakoti vaiko bendravimo būdų elektroninėje erdvėje tačiau gali lemti kokiais elektroniniais prietaisais naudosis vaikas, dėl savo finansinių galimybių. Išmaniajam telefonui ar plančetiniam kompiuteriui įsigyti reikalingi gan dideli finansai, kurių pats mokinys dažniausiai neturi, todėl šiems prietaisams įsigyti reikalinga tėvų

pagalba, tačiau šioje vietoje patys tėvai gali lemti tai, jog jų vaikai taps elektroninių patyčių aukomis, nes dažniausiai nuperkami išmanieji telefonai ir kompiuteriai, kurių pagalba galima naudotis visomis elektroninės erdvės galimybėmis. Radzevičiūtė (2013) teigia, kad be žinių kaip mažinti šią problemą kai kuriems tėvams trūksta informacijos apie tai kiek laiko vaikas gali praleisti internete, taip pat ir tai ką jų vaikai veikia jame. Tačiau tėvai gali įtakoti vaikų praleidžiamą laiką pvz.: internete nustatydami laiko limitus. Taip pat jie gali organizuoti įvairią kitą veiklą kaip alternatyvią interneto naršymui (pvz.: šeimyninė išvyka). Radzevičiūtė (2013) rekomenduoja skatinti vaikus užsiimti ne tik pasyvia veikla, tokia kaip televizijos žiūrėjimas ar interneto naudojimas, bet ir aktyvia, tai yra lankyti sporto, menų ar kitų užsiėmimų būrelius, kurie skatintų kūrybą bei gerųjų savybių lavinimą. Tačiau šioje vietoje iškyla mobiliųjų telefonų problema, nes jų pagalba mokiniai gali beveik bet kur ir bet kada patekti į elektroninę erdvę. Patys tėvai skatina mokinius naudotis asmeniniu mobiliuoju telefonu, dėl pasiekiamumo ir saugumo kriterijų.

Tėvų teorinės žinios apie elektroninėje erdvėje galinčius kilti pavojus yra gan aukštas, tačiau jie šiomis žiniomis nepasidalina su vaikais. Didesnė problema yra ta, kad tėvai neturi praktinių žinių kaip užkirsti kelią įvairiems pavojams, gręsiantiems vaikams elektroninėje erdvėje, taigi neieškodami sprendimo ir bandydami sumažinti vaikų veiklą elektroninėje erdvėje draudžia atlikti konkrečią veiklą arba atima elektroninius prietaisus. Šioje vietoje tėvai problemą sprendžia ne bendravimo su pačiais vaikais ar kitomis ugdymo institucijomis pagalba, o vaikų atžvilgiu negatyviais veiksmais ir draudimais.

Taigi patyčių atsiradimo elektroninėje erdvėje tarp mokinių priežastys labai įvairios. Visų pirma bendravimo būdų technologinis tobulėjimas internete skatina mokinius tyčiotis vieniems iš kitų. Savavališkas naudojimasis naujosiomis technologijomis ir praleistas laikas elektroninėje erdvėje laikomas rizikos veiksniu tapti agresijos objektu. Nagrinėjant elektroninių patyčių paplitimo priežastis teoriškai patys tėvai sudaro palankias sąlygas mokiniams naudotis elektroniniais prietaisais ir socialinėmis medijomis. Mokinių naudojimuisi naujosiomis technologijomis nėra sudaromos alternatyvios veiklos galimybės, todėl elektroninė erdvė, siūlydama patrauklią veiklą mokiniams užima vis didesnę jų laisvalaikio dalį. Tėvams sunku kontroliuoti savo vaikų asmeninės informacijos atskleidimo procesą elektroninėje erdvėje, jie turi teorinių, bet ne praktinių žinių.

1.3 Patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje pasekmės

Šiandien patyčios tarp mokinių elektroninėje erdvėje yra svarbus reiškinys, nes joms atsiradus vyksta veiksniai darantys įtaką asmenybės formavimuisi, tolimesniems mokinių tarpusavio santykiams bei santykiams tarp šeimos ir mokyklos. Mokiniai tyčiojasi vieni iš kitų

elektroninėje erdvėje, nepagalvodami kokias pasekmes gali sukelti šie veiksmai. Kaip teigia Povilaitis ir Jasiulionė (2008), patyčios veikia ne tik tuos vaikus, kurie jose tiesiogiai dalyvauja, jos veikia visą mokyklos bendruomenę: patyčias stebinčius vaikus, mokytojus, kitus mokyklos specialistus, tėvus. Patyčių mastas gali būti siejamas su prastesniais pasiekimais, mažesniu mokinių pasitenkinimu mokykliniu gyvenimu, nesaugumo jausmu, kurį išgyvena tiek mokiniai, tiek mokytojai.

Povilaitis ir Jasiulionė (2008) įvardija patyčių pasekmes mokiniams, kurie kenčia nuo patyčių, jie dažnai jaučiasi nesaugūs, išgyvena nerimą. Ilgalaikis nerimas ir baimės būsena yra labai didelis rizikos veiksnys atsirasti kitiems sutrikimams – depresijai, nerimo sutrikimams ir pan. Mokiniai, iš kurių tyčiojamasi, dažniau jaučiasi liūdni, prislėgti, nepasitikintys savimi, pasižymi menkesne saviverte. Jie gali jaustis bejėgiai, manyti, kad neįmanoma pakeisti situacijos ir sustabdyti patyčių. Kartais vaikams, kurie susiduria su nuolatinėmis bendraamžių patyčiomis, kyla minčių apie savižudybę. Tai rodo vaikų beviltiškumą, negalėjimą išspręsti patyčių situacijos ir didelį pagalbos poreikį. Viena iš galimų pasekmių – įvairūs psichosomatiniai simptomai: galvos, pilvo skausmai, pykinimas, miego, apetito sutrikimai. Tyčiojimasis gali būti viena iš priežasčių, dėl kurios vaikas gali vengti mokyklos, nelankyti pamokų. Taip pat gali prastėti vaiko dėmesingumas mokykloje, mokykliniai pasiekimai, vaikui gali būti sunkiau mokytis. Įgytas bejėgiškumas – dar viena iš pasekmių, kurias sukelia nuolat patiriamos priekabės. Vaikas, nuolatos patirdamas patyčias ir negalėdamas jų sustabdyti, ima manyti, kad yra bejėgis pakeisti padėtį, todėl nuleidžia rankas ir nebesiima jokių veiksmų, kad save apgintų ar rastų sau pagalbą.

Mokiniai, patiriantys patyčias elektroninėje erdvėje stresuoja, nes bijo, kad patyčios gali kartotis. Stresas yra susijęs su daugybe psichologinių ir elgesio problemų: depresija, nerimu, bandymu nusižudyti, asocialiu elgesiu ir kt. Elektroninėje erdvėje skriaudžiami mokiniai labiau nei kiti linkę į asocialų, agresyvų elgesį ir nusikalstamumą, taip pat jie dažniau nei kiti turi įvairių psichosocialinių ir psichikos sutrikimų. Kaip teigia Buzaitytė - Kašalynienė (2015) prievarta mokykloje, taip pat agresyvus mokinių elgesys kitų mokinių atžvilgiu kelia tiesioginę grėsmę fiziniam ir emociniam saugumui, taip pat netiesiogiai mažina švietimo prieinamumą, galimybes ir mokymosi kokybę. Bowen ir kt. (1998) rizikoje esančių pagrindinės ir vidurinės mokyklos moksleivių tyrimai atskleidė, kad yra suvokto pavojaus mokykloje ar nesaugumo jausmo ir negalėjimo susikaupti, pasitikėjimo savimi ir gebėjimo vykdyti mokyklos reikalavimus bei iššūkių ryšys.

Svarbu paminėti, kad mokinys, patiriantis patyčias elektroninėje erdvėje nepritampa prie bendraamžių, būna atstumtas, o tai kaip pastebi Virbalienė (2004) vienas iš svarbiausių paauglių uždavinių – tapti bendraamžių grupės nariu. Akivaizdu, kad bendraamžių

pripažinimas tampa labai svarbus. Tokie mokiniai neretai ima ieškoti aplinkos, kurioje galėtų patenkinti savęs įtvirtinimo, pripažinimo, saugumo, bendravimo poreikius. Dažnai visa tai randama tarp tokių pačių atstumtųjų kaip ir jis pats. Valickas (1997), domėjęsis asocialiomis, delinkventiniu elgesiu pasižyminčiomis bendraamžių grupėmis, teigia, kad joms būdinga savita subkultūra: agresija ir nepastovumu pasižyminti draugystė, nuolatinė kova dėl statuso, specifinių taisyklių laikymasis ir pan. Paaugliui patekus į tokią asocialią grupę padidėja rizika įsitraukti į nusikalstamas veikas. Gudžinskienė, Burvytė (2017), teigia, kad agresyvūs mokiniai taip elgiasi siekdami populiarumo tarp bendraamžių bei norėdami atkreipti dėmesį į save (91,2 proc.). Apibendrinant galima teigti, kad bendraamžių atstūmimas yra reikšmingas veiksnys, ne tik susiaurinantis socialinio pasirinkimo galimybes, bet ir galintis nulemti agresyvų elgesį.

Povilaitis ir Jasiulionė (2008) pažymi ir patyčių pasekmes skriaudėjams psichologiniam mokyklos klimatui. Patyčios ilgainiui gali peraugti į kitokį agresyvų ar socialiai nepageidautiną elgesį vyresniame amžiuje. Olweus duomenimis, 60 proc. berniukų, kurie aktyviai tyčiojosi iš savo bendraamžių vidurinėje mokykloje, iki 24 m. amžiaus padarė bent vieną nusikaltimą.

Patyčių mastas mokykloje gali daryti įtaką mokinių ir mokytojų saugumo jausmui. Mokykloje esant dažnoms patyčioms, mokiniai jausis ne tokie saugūs, ne tokie patenkinti mokyklos gyvenimu. Be to, patyčios veikia visus mokinius – ne tik tuos, kurie įsitraukia į patyčias ar patiria jas, bet ir stebėtojus. Jei mokiniai mato, kad nereaguojama į tyčiojimąsi arba jam netgi pritariama, tai formuojasi nuostata, kad toks elgesys yra tinkamas ir priimtinas. Ilgainiui tokia nuostata gali didinti patyčių mastą ir kurti ne tokią saugią atmosferą. Tokiu atveju vertybių sistema labai iškreipiama: tolerancija, pagalba kitam, draugiškumas, pagarba nebevertinami, o tyčiojimasis laikomas tokiu elgesiu, kuris leidžia vaikams tapti lyderiais, įgyti aukštą statusą klasėje, būti vertinamiems ir gerbiamiems. Toks vertybių pasikeitimas tik dar labiau skatina patyčias.

Valeckienė (2007) teigia, jog šiandien patyčios rafinuotesnės, jos įgauna vis naujų, užmaskuotų formų: grasinamų žinučių mobiliuoju telefonu ar elektroniniu paštu siuntimas, internetinių puslapių apie patyčių auką kūrimas ir platinimas. Pastaroji patyčių forma lemia skaudžius padarinius patyčių aukai (Bauman, Del Rio, 2006).

Nustatyta, kad gana didelis skaičius mokinių dalyvauja patyčiose. Gasinska ir Varslauskaitė (2018) teigia, kad Pasaulio Sveikatos Organizacijos (PSO) 2016 metų duomenimis, patyčių paplitimas tarp vaikų ir paauglių Lietuvoje yra didžiausias, lyginant su kitomis 42 tyrime dalyvavusiomis šalimis. Emocinės paramos tarnybos „Vaikų linija" duomenimis, patyčių klausimas yra antroje vietoje tarp dažniausiai telefonu vaikų minimų sunkumų, ir per 2017 m. buvo sulaukta net 3641 skambučių šia tema (kitos trys: santykiai su

bendraamžiais –5557, sunkūs jausmai, baimė, nerimas, vienišumas –3641, santykiai su tėvais –2751). 12) Manoma, kad elektroninėmis patyčiomis padaroma emocinė žala gali būti didesnė nei realiame gyvenime vykstančių patyčių, nes bendravimas internetu vyksta visą parą, patyčios plinta greitai ir nevaldomai (Ruškus, Žvirdauskas ir Kačenauskaitė, 2010; Mažionienė, Povilaitis ir Suchodolska, 2012).

Patyčios elektroninėje erdvėje veikia visus mokinius, kurie su jomis susiduria – tiek patiriančius patyčias mokinius, tiek stebėtojus, tiek skriaudėjus. Kartais manoma, kad patyčios gali padėti vaikui išmokti tinkamų socialinių įgūdžių, nuo patyčių vaikas stiprėja, tampa tvirtesnis. Tačiau tyrimai paneigia šią nuomonę – patyčios neturi teigiamų pasekmių. Jos žeidžia vaikus, kelia daug įtampos, trukdo užsiimti kasdienėmis veiklomis.

Patyčios elektroninėje erdvėje gali turėti rimtų ir ilgalaikių padarinių tiek patyčių aukai, tiek skriaudėjui, tiek visai mokyklos bendruomenei (Valeckienė, 2007). Patyčios yra kaip rizikos veiksnys įvairiausioms psichikos sveikatos ir elgesio problemoms atsirasti. Daugelio mokslininkų nuomonė dėl patyčių pasekmių yra vienareikšmiška – patyčios turi neigiamų pasekmių jų aukoms, o kartais – ir pačiam patyčių iniciatoriui (skriaudėjui) (Baniulienė, Juodaitytė, 2011).

Apibendrinant, galima teigti, jog patyčios elektroninėje erdvėje sukelia tik neigiamas pasekmes bei paveikia daugelį mokinio kasdienio gyvenimo sričių: bendravimą, santykius su bendraamžiais, savijautą, socialinį bei psichologinį prisitaikymą, požiūrį į save, pasitikėjimą savimi. Tai pat mokinių tarpusavio bendravimas elektroninėje erdvėje bei patyčios siejamos su daugeliu ilgalaikių bei trumpalaikių pasekmių visiems jose dalyvaujantiems asmenims. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nors daugelis mokslininkų akcentuoja bei pažymi patyčių neigiamas pasekmes tiek mokiniui, tiek mokyklos bendruomenei, tiek šeimos nariams, tačiau mažai kas kalba apie mokinio atsakomybę už savo atliktus veiksmus.

1.4 Mokinių atsakomybė už patyčias elektroninėje erdvėje

Visuotinai pripažįstamas vaiko apibrėžimas, įtvirtintas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje, kuriame nustatoma, jog vaiku laikomas kiekvienas asmuo, neturintis 18 metų (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1995). Konvencija apibrėžia maksimalią vaiko amžiaus ribą palikdama teisę valstybėms narėms pripažinti jo pilnametystę anksčiau. Konvencijoje pažymima, kad kiekvienas vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę (13 str.). Atsižvelgiant į tai, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996) apibrėžta, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip.

Kalbant apie mokinių ugdymą, didelis dėmesys skiriamas jų teisėms ir pareigoms. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija pažymi svarbiausias mokinių teises (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 47 str., 2011) - į informaciją, mokslą, į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą, teisę pasirinkti dorinio ugdymo - tikybos arba etikos – programą, teisę gauti švietimo pagalbą, teisę dalyvauti mokyklos savivaldoje, mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Mokiniai taip pat turi ir pareigas: pareiga mokytis, laikytis sutartyje su mokykla nustatytų sąlygų, reikalavimų, mokinio elgesio normų, bei gerbti mokytojus, kitus mokyklos darbuotojus ir bendruomenės narius, nepažeisti kitų asmenų teisių. Svarbu vaikams ugdyti atsakomybės jausmą. Mokiniai privalo žinoti, jog turi ne tik teises ir pareigas (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 47 str., 2011), bet ir, kad kiekvienas teigiamas ar neigiamas jų atliktas veiksmas turi pasekmes, po kurių atsiradimo tenka ir didelė atsakomybė už savo veiksmus ar žodžius.

Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme (2007) vaikams už netinkamą elgesį, vaikui teikiama švietimo ar kita pagalba ir kitos paslaugos, kuriomis siekiama teigiamų jo elgesio pokyčių (2 str. 7 d.). Galima teigti, kad svarbu ne nubausti vaiką, o jam padėti. Toks aiškinimas atitinka tarptautiniuose dokumentuose (Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės), 1990) įtvirtintas rekomendacijas jauno amžiaus nusižengiantiems vaikams taikyti priemones, kurios visų pirma siektų vaiko gerovės, pagalbos vaikui, jo ugdymo ir pan.

Kiekviena mokykla (Marijampolės „Ryto“ pagrindinės mokyklos vidaus tvarkos taisyklės, 2011) yra pasitvirtinusi vidaus tvarkos taisykles, kuriose yra apibrėžiamos ir mokinių elgesio taisyklės bei atsakomybės už padarytus veiksmus. Dažniausiai jose pažymima, kad už netinkamą elgesį, mokinys bus nubaustas, kad suvoktų atsakomybę. Tačiau, kaip pastebi mokslininkai (Bazemore, 1999; Murray, 2003; Wachtel, Walgrave, 2009 ir kt.), nubaudimas (pastaba ar įspėjimas, atidavimas į specialiąją įstaigą, pašalinimas iš mokyklos ir pan.) nėra efektyvi reakcija į konfliktines situacijas mokyklose. Giedrytė - Mačiulienė, Venckevičienė (2015) teigia, kad baudimas tėra pasyvi išraiška, reikalaujanti minimalaus ar netgi visiškai nereikalaujanti jokio dalyvavimo ir sąmoningumo už savo veiksmus ugdymo, neieškanti ir neišsprendžianti konflikto priežasčių, o neišspręstus konfliktus dažnai lydi dar didesnis smurtas, trikdantis mokyklos mikroklimatą ir trukdantis produktyviam darbui, todėl keičiantis požiūriui į konfliktus tarp mokinių ieškoma būdų kaip juos spręsti.

Nikartas, Ūselė, Zaksaitė, Žukauskaitė, Žėkas, (2013) teigia, galima išskirti teisinės atsakomybės (baudžiamosios ir administracinės) ir socialinės pagalbos, prevencinio pobūdžio priemones, sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą. Baudžiamoji atsakomybė taikoma siauresniam ratui vaikų, kurių amžius ir socialinė bei

psichinė branda yra pakankami, kad suvoktų padarytos nusikalstamos veikos ar administracinio teisės pažeidimo sunkumą ir galėtų prisiimti teisinę atsakomybę dėl atitinkamos teisę pažeidžiančios veikos padarymo.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (13 str.) vaikams, neturintiems 16 m., o kai kurių nusikalstamų veikų atvejais – 14 m., atsakomybė nusikalstamos veikos padarymo atveju nėra taikoma rekomenduojama taikyti auklėjamojo poveikio ar kitas priemones (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 82 str.). Administracinė atsakomybė vaikams taikoma nuo 16 metų amžiaus (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 6 str. 1 dalis). Nepilnamečių administracinės atsakomybės paskirtis (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 42 str.) užtikrinti vaiko socialinę brandą, padėti pakeisti gyvenimo būda ir sulaikyti nuo naujų nusižengimų padarymo. Vaikui padariusiam administracinį nusižengimą galima skirti pusę baudos, nustatytos kodekse (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 44 str.). Pasak Sakalausko (2009), pagal filosofines nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaidas, sukurtas institucijas, vykdomą politiką ir vykstančius procesus Lietuvos nepilnamečių justicijos sistema galėtų būti priskirta teisingumo modeliui su pastebima nekorekcinė tendencija – pabrėžiamas nepilnamečių atsakingumas (ne poreikiai), daugiau orientuojamasi į poelgius (o ne į asmenybę ir priežastis). Analizuojant mokinių atsakomybę svarbu pabrėžti, kad specialaus įstatymo kuris reglamentuotų patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą Lietuvoje nėra, tačiau tai nereiškia, kad vaikui negresia jokia atsakomybė. Svarbiausias aspektas atsakomybės atžvilgiu yra amžius ir taikytinos priemonės.

Giedrytė-Mačiulienė, Venckevičienė (2015) teigia, kad vienas iš būdų padėti mokiniams suvokti savo elgesį ir atsakomybes tai yra, kad mokyklose pradedama diegti atkuriamojo teisingumo priemonės.

Atkuriamasis teisingumas – tai reakcija į nusikaltimą, kai vietoj bausmės arba kartu su bausme keliamas tikslas paskatinti nusikaltusį asmenį atlyginti nusikaltimo aukai padarytą materialinę ir moralinę žalą (Reches, 2010). Į problemos sprendimo procesą yra įtraukiami visi subjektai, kuriems konfliktas turėjo įtakos: auka, teisės pažeidėjas ir bendruomenė. Michailovič, Bikelis, Šneideris, Venckevičienė ir kiti (2014) teigia, kad daugelyje valstybių atkuriamasis teisingumas atsirado kaip alternatyva tradiciniam baudžiamajam atsakui nepilnamečių bylose, o ilgainiui atkuriamojo teisingumo idėjos buvo pritaikytos ir kitose srityse, pavyzdžiui, mokyklose sprendžiant patyčių tarp mokinių problemas. Atkuriamojo teisingumo formų ar priemonių taikymas mokyklose padeda pažeidėjams pažvelgti į savo veiksmų pasekmes ir priimti atsakomybę už savo veiksmus. Nubaudimas nėra efektyvi priemonė, kadangi ne tik neskatina apmąstyti savo veiksmų, tačiau

kartu neišsprendžia patyčių tarp mokinių problemos ir kelia dar didesnę įtampą mokykloje: patyčių elektroninėje erdvėje iniciatoriai grįžta į klasę, tuo metu auka turi jaustis saugiai toje pačioje aplinkoje (klasėje), kur yra ir patyčių iniciatorius. Giedrytė-Mačiulienė, Venckevičienė (2015) teigia, kad tam, kad tiek auka, tiek likusi mokyklos bendruomenė jaustųsi saugiai, mokyklose turi būti mokoma, kaip valdyti emocijas ir spręsti konfliktus.

Taigi, mokinių atsakomybė už patyčias elektroninėje erdvėje yra siejama tiek su baudžiamąja, tiek su administracine atsakomybe. Didžiausias dėmesys skiriamas auklėjamojo poveikio priemonėms, kad vaikui, įvykdžiusiam nusižengimą elektroninėje erdvėje, padėti pakeisti gyvenimo būdą ir sulaikyti nuo naujų nusižengimų padarymo. Vienas iš sprendimo būdų kaip pastiprinti atsakomybės jausmą įvykus patyčioms tarp mokinių elektroninėje erdvėje ir bandant išspręsti konfliktą tai atkuriamojo teisingumo taikymas. Jis ne tik padeda konfliktuojančioms šalims išsiaiškinti konflikto detales ir priežastis, tačiau kartu padeda ugdyti patyčių iniciatoriaus ar pažeidėjo atsakomybę už savo veiksmus, lavinti konflikto sprendimo įgūdžius ir drauge padeda kurti saugumo jausmą mokyklose.

2. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SVARBA VYKDANT PATYČIŲ TARP MOKINIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE PREVENCIJĄ

2.1 Šeimos ir mokyklos bendravimo ypatumai

Ugdant jauną asmenybę, jos atsakingumą už veiksmus, svarbiausias vaidmuo tenka šeimai. Kokius pamatinius dalykus gauna šeimoje, dominuoja visą jo gyvenimą. Vaikai negimsta paklusnūs, drausmingi, turėdami gerą vertybių bagažą. To juos reikia kantriai išmokyti. O patys pirmieji mokytojai yra tėvai. Uždarumas, abejingumas, nestabilumas, esantys šeimose, persiduoda ir vaikui. Jei vaikas auga šeimoje, kurioje nėra artumo, supratimo, saugumo, šilumos, jis auga nepasitikintis savimi ir atstumtas. Monkevičienė, Stankevičienė, Jonilienė, Glebuvienė (2010) išanalizavo, iš kokios aplinkos ikimokyklinio amžiaus vaikai gauna informaciją. Rezultatai atskleidė, kad aiškiai dominuoja informacija, gaunama iš šeimos, o ne iš pedagogų. Be to, tyrimo autorės pastebėjo, kad nors tėvai ir suvokia save kaip bendradarbiavimo proceso subjektą, tačiau mano, jog už vaikų ugdymą yra atsakingi pedagogai.

Šiandieninėje visuomenėje vis dažniau girdime apie mokinių žiaurumą bei agresyvumą. Patyčios tarp mokinių elektroninėje erdvėje labai stipriai susijusi tarp šeimos ir mokyklos. Siekiant išspręsti pedagogines, psichologines, socialines problemas svarbu, jog tėvai veiktų kartu su mokykla. Dobranskienė (2002, p. 56) teigia, jog tėvai yra neatskiriama mokyklos bendruomenės dalis, kurios įjungimas į mokyklos bendruomenę yra pagrindinis darbo su agresyviais paaugliais tobulinimo proceso tikslas.

Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo pagrindas – koordinuoti pastangas ir veiksmus, siekiant mokiniams sukurti pozityvią ugdymo(si) aplinką. Tik nuolat bendraujant tėvams ir mokytojams, kuriama saugi ir palanki mokiniui aplinka, užtikrinamos sąlygos saugiai vaiko psichinei ir fizinei raidai.

Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas – plati sąvoka. Pasak Butkienės, Kepalaitės (1996) mokykla – tai vieningų tikslų siekianti mokytojų ir mokinių bei tėvų bendruomenė, per kurią žengiame į visuomenę ir žmoniją. Gilinantis į šiandieninės mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo santykius, daug dėmesio skiriama gaudesnių ryšių užmezgimui. Tėvams teikiama informacija apie mokyklos darbo organizavimą, jie supažindinami su mokyklos veiklos tikslais, uždaviniais, turiniu, būdais, mielai kviečiami dalyvauti mokyklos veikloje, teikti pasiūlymus, pastabas. Mokyklos formuojama nuostata, kad tėvai – geriausi vaiko pagalbininkai mokantis, skatina įvairiapusę tėvų paramą mokyklai. Litvinienės (2001)

(2001), šiandieninė mokymo įstaiga turi tokią paskirtį – talkinti šeimai, ugdančiai vaiką bei bendradarbiauti su šeima, ugdant jos vaiką . Taigi tėvai yra visaverčiai bei lygiaverčiai jų vaikų edukacinio proceso dalyviai. Šis procesas bus sėkmingas, jei vieningai veiks tiek pedagogai, tiek tėvai, tiek administracija. Šiam tikslui pasiekti itin svarbi moderni šiuolaikiška, demokratiška, kompetentinga mokyklos vadyba, kuomet į ugdymo procesą stengiamasi įtraukti visus bendruomenės narius. Sėkmingam bendradarbiavimui su tėvais siūlomos tokios jo formos: tėvų susirinkimai, individualūs pokalbiai, tėvų dienos, tėvų informavimas, anketinės apklausos, tėvų dalyvavimas renginiuose, šeimų lankymas namuose, tėvų dalyvavimas priimant svarbius sprendimus, tėvų dalyvavimas mokyklos projektuose, prisidėjimas organizuojant įvairią veiklą, vyksta forumai elektroniniuose klasės sukuriamos klasės dienynuose, sukuriamos grupės socialiniuose tinkluose, kur tėvai gali komunikuoti tiek su dalykų mokytojais, tiek su tėvais, tiek su klasės auklėtojais, grupelėmis, visi bendrai arba kiekvienas individualiai.

Barkauskaitė (2016) išskiria pagrindines bendradarbiavimo tarp mokyklos ir šeimos formas: a) bendravimas elektroninio dienyno pagalba, b) susirinkimai, pokalbiai su tėvais, c) išvykos, ekskursijos, d) telefoniniai pokalbiai, žinutės, e) vakaronės, f) sportinės varžybos, g) lankymasis namuose, h) edukacinės konsultacijos, patirčių refleksijos, i) projektai, tyrimai, konferencijos.

Bendraujant su tėvais dažnai naudojami individualūs susitikimai, kurie gali vykti mokykloje, mokinio namuose, o kartais neutralioje aplinkoje. Daugelis autorių sutinka, kad individualūs susitikimai naudingi, nes jų metu galima gauti daugiau informacijos apie vaiką, pats pokalbis atviresnis. Barkauskaitės (2016) atlikti tyrimai parodė, kad tiek tėvai, tiek mokytojai vertina bendradarbiavimą, jiems jis yra reikalingas, svarbus ir abipusiškai naudingas. Žygaitienė, Veličkienė (2016) nurodo, kad efektyvi veiklos forma, vykdant šeimos ir mokyklos bendradarbiavimą yra prevencinių projektų vykdymas ir dalyvavimas juose, tai pat svarbus mokytojo noras bendrauti ir bendradarbiauti, šeimos domėjimasis ugdymo klausimais ir šeimos domėjimasis klasės gyvenimu.

Jegelevičienė, Merfeldaitė, Railienė, (2016) teigia, kad tėvų susirinkimai, įrašai elektroniniame dienyne, elektroniniai laiškai ir bendravimas telefonu su klasės auklėtoju išlieka dažniausia mokyklos pasirenkama bendravimo ir bendradarbiavimo su tėvais forma. Aukštesnėse klasėse kaip priimtiniausia mokyklai bendravimo ir bendradarbiavimo forma dažniausiai pasirenkamas bendravimas nuotoliniu būdu. Tėvų nuomone, efektyviausia bendravimo ir bendradarbiavimo forma sprendžiant vaikų mokymosi motyvacijos problemas yra individualūs kontaktiniai susitikimai ir problemos aptarimai.

Vaikų ugdymo(si) sėkme ir kokybišku gyvenimu mokymosi įstaigoje yra suinteresuoti visi bendruomenės nariai, tiek pedagogai, kiti darbuotojai, tiek vaikų tėvai.

Pastarųjų, kaip socialinių partnerių, dalyvavimas įvairioje įstaigos veikloje priimant sprendimus yra ypač reikšmingas ir svarbus. Partnerystės veikloje pabrėžiami tokie svarbūs veiksniai kaip tarpusavio interesų pripažinimas ir suderinimas, pozityvus požiūris į bendradarbiavimą ir jo rezultatus, susitarimų ir atsakomybės apibrėžtumas bei sąlygų sudarymas galimybėms reikštis asmeninei partnerystei dalyvių iniciatyva.

Barkauskaitė (2016) teigia, kad priežastys dėl kurių nevyksta bendradarbiavimas tarp mokyklos ir šeimos yra: laiko ir noro stoka, papildomas darbas, vengimas neigiamos informacijos ir kt. Šias priežastis patvirtino ir mokiniai, išsakydami savo požiūrį, t. y. trūksta abipusės pagarbos, prasmingos veiklos, laiko, teigiamo požiūrio pagalbos vieni kitiems.

Valantinas (2014), nagrinėdamas tėvų ir pedagogų bendradarbiavimą stabdančius veiksnius, atkreipia dėmesį į tai, kad sunkumų kurdami šiltą, konstruktyvų bendradarbiavimo klimatą ugdymo įstaigoje patiria ne tik jauni, bet ir daugelio metų profesinę praktiką sukaupę pedagogai. Mokslininkas pabrėžia, kad bendradarbiavimo procese vienokią atsakomybę turi prisiimti tėvai, kitokią – pedagogai, dar kitokia atsakomybė yra bendra tėvams ir pedagogams.

Sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas turi būti labai operatyvus. Tėvai turi pasitikėti mokytoju, mokytojas tėvais. Tik tada bus pasiekiama gerų rezultatų. Jegelevičienė, Prakapienė, Prakapas, Stasiukynas (2019) pažymi, kad pedagogo kompetencijos plačiai aptariamas klausimas tiek mokslinėje, tiek ir metodinėje literatūroje. Viena iš pamatinių, bendrųjų kompetencijų – bendravimo kompetencija. Pedagogas turi gebėti bendrauti su įvairiais skirtingų kultūrų asmenimis darbo srityje ir socialinėje aplinkoje bei gebėti spręsti konfliktus, kolegomis, pagalbiniu personalu, profesinio orientavimo ir kitais specialistais, kuriant ugdymo(si) prielaidas ir vertinant mokymosi pasiekimus, mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais) pripažįstant jų vaidmenį, teises ir atsakomybę sudarant ugdymo(si) sąlygas, pagalbą vaikui ir šeimai teikiančiomis organizacijomis.

Jegelevičienė, Prakapienė, Prakapas, Stasiukynas (2019) teigia, kad bendravimo kompetencija turi didelę įtaką vaikų mokymosi kompetencijos plėtrai ir mokymosi efektyvumui. Nors pedagogas yra tik vienas iš daugelio veiksnių, lemiančių vaikų pasiekimus, tačiau pedagogų kompetencijos ir savybės yra labai svarbios mokymo ir mokymosi procesuose. Pedagogai kaip profesionalai išmano ugdymo turinį, žino kaip reikia bendrauti, tačiau bendravimo gebėjimų stoka įstumia juos į konfliktines situacijas, užkerta kelią jų lyderystei. Pedagogo vaidmuo sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas yra labai svarbus, jei jis tinkamai komunikuoja su tėvais, nepasimeta įvairiose situacijose.

Taigi, aktyvus mokyklos ir šeimos ryšys, nuoseklus, vieningas pedagogų darbas, intensyvi mokyklos tarybos veikla, gerai organizuotos moksleivių aktyvo pastangos bei

kryptingas vaiko ugdymas – tai veiksniai, kurie padeda tobulinti darbą su problematiškais mokiniais. Šis komunikavimas turi įtraukti įvairių sričių specialistus, apimti visas formalias ir neformalias ugdymo priemones, kurias galima panaudoti prieš mokinių patyčias.

2.2 Pagalba mokiniams, patiriantiems patyčias elektroninėje erdvėje

Daugelis konfliktinių situacijų visuomenėje neretai sprendžiamos naudojant žodinę ar fizinę agresiją, o smurtas ir patyčios tarp mokinių yra plačiai paplitęs reiškinys. Kadangi mokiniai didžiąją laiko dalį praleidžia internete, tai ir bendravimas ir konfliktai pagrinde vyksta ten. Newman (2005) nurodo, kad maždaug 30 proc. vaikų mokykloje tam tikru laiku yra tapę patyčių aukomis, o nuo 5 iki 10 proc. vaikų patyčias patiria nuolat. Jančiauskas (2019) teigia, kad pasaulyje yra atlikta daug tyrimų, susijusių su patyčiomis ir agresija bei sunkiomis jų pasekmėmis, t. y. asmenų, dalyvavusių patyčiose, mintimis apie savižudybę arba save žalojantį elgesį. Skapinakis ir kt. (2011) teigia, kad dažnai patyčių aukos po patirtų patyčių galvoja apie savižudybę arba bando nusižudyti, o mokiniai, kurie patyčių nepatiria, apie tai galvoja retai. Po trumpalaikių ar ilgalaikių patyčių dažnai yra susiduriama su nepageidaujamomis psichosocialinėmis pasekmėmis, o patyčių kaltininkai ir patyčių aukos ilgainiui patiria įvairių fizinių bei psichologinių sveikatos sutrikimų. Todėl, siekiant ateityje išvengti sunkių socialinių pasekmių, būtina padėti mokiniams, patiriantiems patyčias elektroninėje erdvėje. Susidūrus su elektroninėmis patyčiomis vaikui būtina jo artimų žmonių pagalba.

Mažionienė, Povilaitis, Suchodolska (2012) teigia, kad svarbu pastebėti ar iš jūsų vaiko tyčiojamasi, nes ne visi vaikai apie tai kalba ir pasipasakoja. Jie išskiria keletą bendrų pobūdžio požymių, kaip atpažinti ar vaikas netapo patyčių auka elektroninėje erdvėje:

1. Vaikui pasinaudojus kompiuteriu dažnai kyla nemalonūs jausmai (pyktis, liūdesys ir kt.).

2. Vaikas vengia kalbėti apie tai, ką veikia internete, su kuo bendrauja ir kt.

3. Dažnai kinta vaiko nuotaika.

4.Vaikas visiškai nustoja naudotis kompiuteriu ar mobiliuoju telefonu.

Pastebėjus šiuos požymius ar sužinojus, kad jūsų vaikas patyčių auka elektroninėje, svarbiausia nenusisukti nuo vaiko, o jam patarti ir padėti. Mažionienė, Povilaitis, Suchodolska (2012) rekomenduoja:

1. Kalbėti su savo vaiku, stengtis nekritikuot ir nekaltint, svarbu vaikui jaustis išgirstam;

2. Identifikuoti skriaudėjus. Jie gali išlikti anonimiški, tokiu atveju reikia kreiptis

į policiją arba interneto paslaugų teikėją;

3. Išsaugoti įrodymus. Laiškus, žinutes galima atsispausdinti ir perduoti tretiesiems asmenims, kad vėliau informacija būtų pašalinta iš elektroninės erdvės;

4. Ignoruoti skriaudėją arba parašyti trumpą žinutę su perspėjimu;

5. Paaiškinti vaikui kaip išvengti patyčių: blokuoti asmenį, keisti privatumo nustatymus pranešti apie netinkamą kitų elgesį. Visa tai vaikas gali padaryti vienas arba padedamas suaugusiųjų. Jeigu vaiko skriaudėjai yra jo bendraklasiai, būtina kreiptis į mokyklos administraciją, auklėtoją ar pan. Jie gali suteikti daugiau informacijos, taikyti drausminančias priemones, tarpininkauti bendraujant su skriaudėjo tėvais.

Taigi, atsitikus patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje atvejui, svarbiausia nepalikti vaiko vieno, viską jam paaiškinti, pamokyti. Tik bendradarbiaujant su mokykla bus pasiektas geriausias rezultatas, vaikas greičiau užmegs draugiškus santykius su bendraamžiais, susiras naujų, jausis priimtas ir saugus. Tai padės jam pasitikėti savimi atkurti savivertę.

3. MOKYKLOS IR ŠEIMOS BENDRADARBIAVIMO SVARBA SPRENDŽIANT PATYČIŲ TARP MOKINIŲ ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE PROBLEMAS

3.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti kaip mokykla ir šeima bendradarbiauja sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas, 2020 m. kovo mėnesį vienoje iš pasirinktų Marijampolės savivaldybės mokyklų buvo atliktas empirinis tyrimas, naudojant kiekybinio tyrimo metodologiją.

Tyrimo metodika. Kiekybinis tyrimas pasirinktas dėl tyrimo metu gaunamų patikimų statistinių duomenų, leidžiančių formuluoti objektyvias išvadas. Pasak Kardelio (2005) statistiniai duomenys, patys savaime dar nieko neįrodo, o tyrėjas juos naudoja loginių samprotavimų procese, siekiant apibūdinti tiriamąsias grupes ir padaryti išvadas. Taikant kiekybinio tyrimo metodą, duomenis statistinei analizei galima surinkti tinkama forma, kadangi kiekybinio tyrimo duomenys visada yra pateikiami kiekybine išraiška. Šiam tyrimui yra būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinių požymių, kurie išreiškiami skaičiais ir suklasifikuojami pagal tam tikrus kriterijus (Pranulis, 2007).

Tyrimo duomenų apdorojimas. Tyrimo duomenų statistiniai analizei atlikti buvo naudojama SPSS (angl. *Statistical Package for Social Science*) programos 24.0 versija. Diagramoms atvaizduoti buvo naudojama *MS Excel 2010*. Prieš atliekant detalę statistinę analizę duomenys buvo pakartotinai patikrinti dėl mechaniškai padarytų klaidų.

Naudoti šie duomenų analizės būdai:

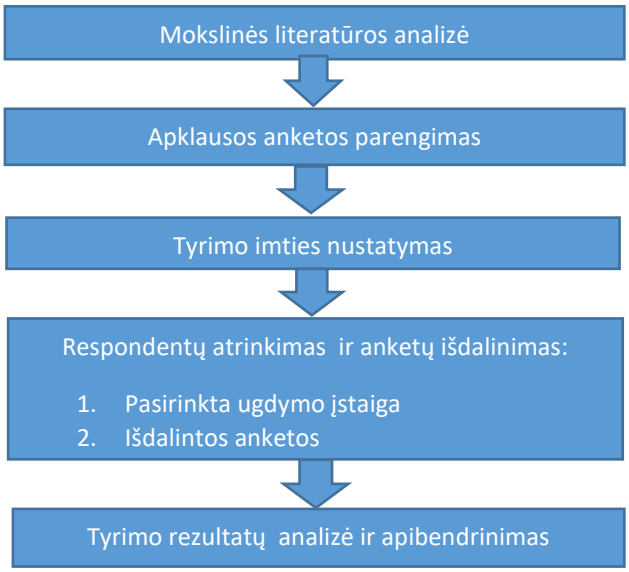
1. **Aprašomoji statistika (dažnių lentelės, duomenų padėties charakteristikos).** Dažnių lentelės naudotos, siekiant pamatyti respondentų atsakymų pasiskirstymus. Procentai ir dažniai naudojami klausimyne naudotiems klausimams. Iš duomenų padėties charakteristikų, naudotas vidurkis ir standartinis nuokrypis (m±SD).

2. **Statistinių ryšių nustatymo testai (Spearman koreliacija).** Šie testai naudoti norint patikrinti hipotezes, kuriose teigiama, jog yra statistinis ryšys tarp ranginių kintamųjų. Ryšiams nustatyti buvo naudojamas Spearmano koreliacijos koeficientas (r). Statistiškai patikima laikoma, kai $p < 0,05$. Ryšio stiprumo interpretavimui buvo naudojama pasitelkus 3 lentelės įverčius (Janilionis, 2015).

3 lentelė. Koreliacijos koeficiento reikšmių skalė (Janilionis, 2015)

Ryšio stiprumas	Koreliacijos koeficiento reikšmė
Labai stiprus ryšys	- 1 ir + 1
Stiprus ryšys	nuo - 1 iki - 0,7 ir nuo 0,7 iki 1
Vidutinis ryšys	nuo - 0,7 iki - 0,5 ir nuo 0,5 iki 0,7
Silpnas ryšys	nuo - 0,5 iki - 0,2 ir nuo 0,2 iki 0,5
Labai silpnas ryšys	nuo - 0,2 iki 0 ir nuo 0 iki 0,2
Nėra ryšio	0

Tyrimo organizavimas. Tyrimo loginė schema (1 pav.) vaizduoja tyrimo planavimo ir vykdymo etapus.

1 pav. Tyrimo loginė schema

Pirmasis tyrimo etapas vyko 2020 m. lapkričio – vasario mėn., buvo analizuojama Lietuvos ir užsienio literatūra, švietimo dokumentai, renkami būtini tyrimui atlikti duomenys. 2020 m. vasario mėn. pradžioje, atsižvelgiant į literatūros analizės duomenis, buvo parengtas klausimynas tyrimui ir nustatyta tyrimo imtis. Kovo mėn. pradžioje buvo pasirinkta ugdymo įstaiga, kurioje bus vykdomas tyrimas. Tada anketos buvo išdalintos pedagogams ir mokinių tėvams. Pasirinktos mokyklos pedagogams buvo išdalintos 39 anketos, su socialinės pedagogės pagalba mokinių tėvams buvo išdalintos 180 anketų.

Vėliau buvo dar kartą papildomai priminta tėveliams ir pedagogams, kad pildytų klausimyną, bet 2020 m. kovo 16 d. Lietuvoje paskelbus karantiną, dėl Covid-19 viruso,

mokyklos buvo uždarytos, ko pasekoje daugiau anketų nebuvo galimybės nei padalinti, nei susigrąžinti.

Paskutiniame etape, 2020 m kovo mėn. pabaigoje, buvo analizuojami ir apdorojami respondentų gauti atsakymai.

Tyrimo imtis - paprastoji atsitiktinė. Anketa buvo parengta 2020 m. vasario mėn. ir išdalinta pedagogams bei tėvams. Iki 2020 m. kovo 12 d. ją užpildė 127 tėvai ir 31 pedagogas.

Tyrimo instrumentas. Pedagogams ir tėvams apklausti buvo parengtos stereo tipo anketos, klausiama to paties tik kitais, respondentų grupei aiškiai suprantamais žodžiais ir išsireiškimais. Anketinė apklausa vyko 2020 m. kovo 2-13 d. Tyrimo anketos su socialinės pedagogės pagalba buvo išdalintos pedagogams ir klasės mokinių tėvams. Anketą sudaro keturi klausimų blokai: demografiniai duomenys, tėvų ir pedagogų bendravimo ypatumai, mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo ypatumai sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą, atviri klausimai.

Pirmasis klausimų blokas skirtas išsiaiškinti respondentų demografinę padėtį, išanalizuoti statistiškai svarbius skirtumus tarp respondentų grupių.

Antrasis klausimų blokas skirtas išsiaiškinti mokyklos ir šeimos bendravimo ypatumus sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas: dažnumą, formas, sunkumus. Trečiasis klausimų blokas skirtas išsiaiškinti kokie veiksniai turi įtakos atsirasti patyčioms tarp mokinių elektroninėje erdvėje bei kokiais būdais bendraujama sprendžiant šią problemą.

Ketvirtasis klausimų blokas skirtas atviriems klausimams, siekiant įvertinti tėvų ir pedagogų požiūrį į patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje bei mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą, sprendžiant šią problemą.

Tyrimo anketų klausimų blokų struktūrinis pagrindimas vaizduojamas 4 lentelėje.

4 lentelė. Anketos klausimų blokų struktūra

Anketos klausimai	**Klausimų blokas**	**Teorinis pagrindimas**
Nr. 1-5	Demografiniai duomenys	Gaižauskaitė ir Mikėnė (2014)
Nr. 6-10	Bendravimo ypatumai	2.1 skyriuje aptariami mokyklos ir šeimos bendravimo ypatumai
Nr. 11-16	Mokyklos ir šeimos bendravimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas	2.1 skyriuje atliktų mokslinių šaltinių ir metodinių šaltinių apžvalga

Nr. 17-19	Tėvų ir pedagogų požiūris į pagalbą vaikui tapus patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje auka.	1.1 skyriuje apibendrinama patyčių tarp mokinių samprata 2.2 skyriuje Mažionienė, Povilaitis, Suchodolska (2012) pateikia prevencijos priemonės tėvams ir pedagogams kaip padėti vaikui tapus patyčių auka

Ruošiant tyrimo anketą, klausimai buvo paruošti vadovaujantis klausimų rengimo metodiniais reikalavimais (Pruskus ir Kocai, 2014). Suformuoti atviri ir uždari klausiamai. Uždari klausimai yra pasirenkamojo atsakymo tipo su vienu ar keliais pasirinkimais, palikta atsakymo įrašymo galimybė, jei respondentui netinka nei vienas iš pateiktų atsakymo variantų. Klausimai sudaryti naudojant Likert‘o skalė su penkiais pasirenkamais pritarimo nepritarimo atsakymais. Atviriesiems klausimams palikta vietos, atsakymų ilgis nebuvo ribojamas.

Tyrimo imtis. Tyrimo imties sudarymo būdas – paprastoji atsitiktinė. Tyrimo imtis buvo skaičiuojama pagal Paniotto formulę (Kardelis, 2002):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

kur:

n – imties dydis;

Δ – imties paklaidos dydis (0,05);

N – generalinis visumos dydis.

Empirinis tyrimas buvo atliktas vienoje iš pasirinktų Marijampolės savivaldybės mokyklų. Mokykloje mokosi 254 vaikai (1 vaikui skaičiuojama 1 iš tėvų/globėjų), dirba 39 pedagogai. Remiantis šia informacija, buvo paskaičiuota, kad reikia apklausti ne mažiau kaip 153 tėvus ir 35 pedagogus:

$$n = \frac{1}{0{,}05^2 + \frac{1}{254}} = 153 \qquad n = \frac{1}{0{,}05^2 + \frac{1}{39}} = 35$$

Organizuojant tyrimą buvo išdalinta lygiai 39 anketos pedagogams, iš jų sugrįžo 31 anketa. Tėvams buvo išdalinta 180 anketų, sugrįžo 127 anketos. Tinkamai užpildytų anketų sugrįžo tik 72,1 proc. Reikia įvertinti ir tai, kad tyrimo metu buvo paskelbtas karantinas dėl Covid-19 pandemijos, todėl nesugrįžo dalis anketų, nes mokyklos buvo uždarytos. Darbe

skaičiavimai buvo vykdomi tik nuo 158 anketų, todėl apibendrintos tyrimo išvados negali būti generalizuojamos visai populiacijai.

Tyrimo etika. Tyrimas buvo vykdomas laikantis visų tyrimo etiškumo principų (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014):

Tyrimo dalyviai anketas pildė savanoriškai. Nebuvo verčiama prievarta atsakinėti į klausimus, respondentai bet kuriuo metu galėjo baigti pildyti klausimyną arba iš vis jo nepildyti; Tyrimo dalyviai buvo supažindinti su vykdomu tyrimu ir jo esme. Anketos lydrašytje buvo aiškiai parašyta kas vykdo apklausą, kokie yra tyrimo tikslai ir kur medžiaga bus panaudota;

Apklausoje gauti duomenys buvo apdorojami tyrimo duomenų apibendrinimui, nereikalaujama rašti nei vardo, nei pavardės,kad neidentifikuoti respondentų;

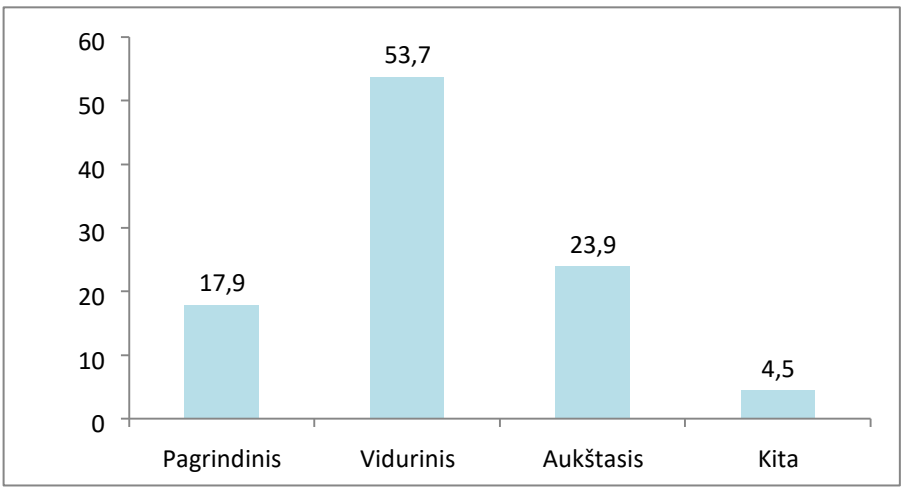
Tyrimo dalyviai nepatyrė jokios žalos. Užpildyti kalsuimynai neperduoti su tyrimu nesusijusiems asmenims.

Tyrimo ribotumas. Tyrimo atlikimo metu pavyko surinkti tik 72,1 proc. Anketų, pagal atliktą imties dydžio skaičiavimą. Antras tyrimo ribotumas – tyrėjos nedidelė tiriamojo darbo patirtis (tai pirmasis tiriamojo pobūdžio mokslinis darbas), todėl gautus tyrimo duomenis galima vertinti tik kaip tendencijas, gautų išvadų negalimageneralizuoti tyrimo populiacijai.

3.2 Empirinio tyrimo rezultatų analizė

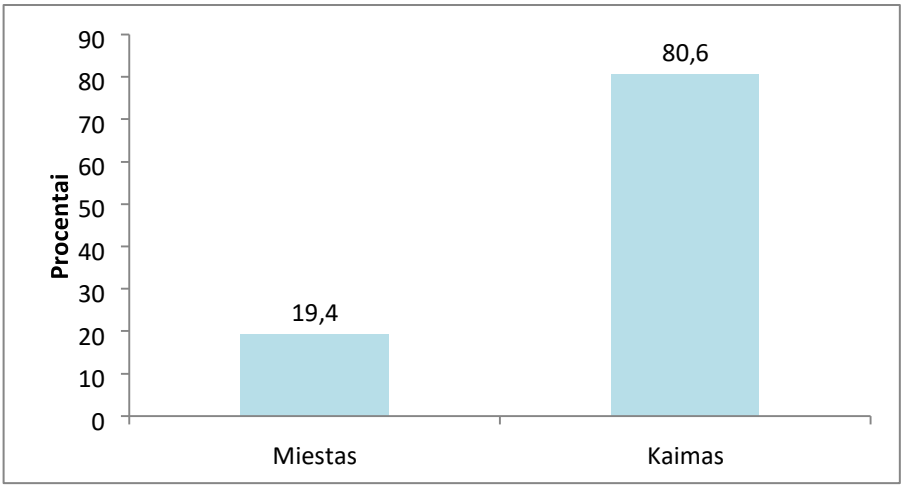
3.2.1. Demografinė tyrimo dalyvių tėvų charakteristika

Tyrimo metu buvo apklausti 67 mokinių tėvai. Iš jų net 91 proc. (n=61) buvo mokinių mamos ir 9 proc. (n=6) tėvai. Daugiau nei pusė tėvų 53,7 proc. (n=36) turėjo vidurinį išsilavinimą, 23,9 proc. (n=16) nurodė, kad turi aukštąjį išsilavinimą, 17,9 proc. (n=12) turėjo pagrindinį išsilavinimą ir 4,5 proc. (n=3) tėvų nurodė kitą variantą. Informacija pateikta 2 paveiksle.

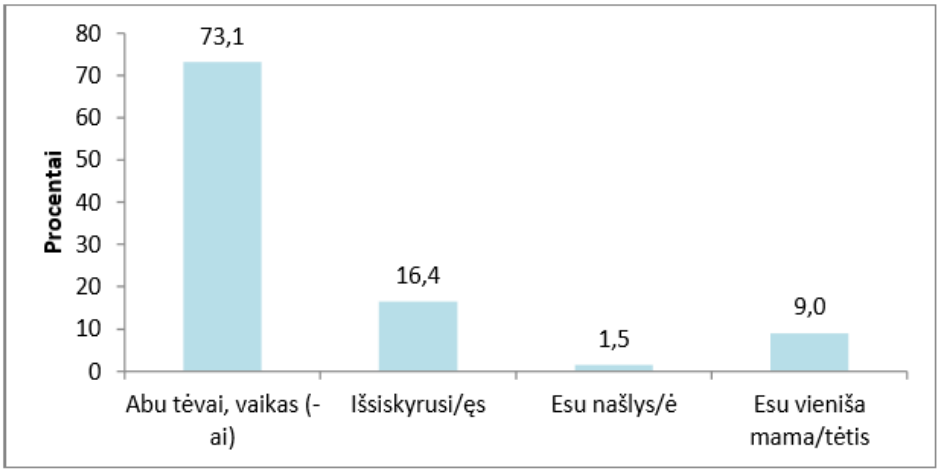
2 pav. *Tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)*

Didžioji dauguma 80,6 proc. (n=54) apklaustųjų tėvų nurodė, kad jų gyvenamoji vieta buvo kaimo vietovė ir 19,4 proc. (n=13) tėvų gyveno mieste. Galime teigti, kad tyrime labiau bus nagrinėjamas kaimo vietovių mokinių problemos dėl patyčių elektroninėje erdvėje ir bendradarbiavimo su mokytojais. Informacija pateikta 3 paveiksle.

3 pav. *Tėvų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.)*

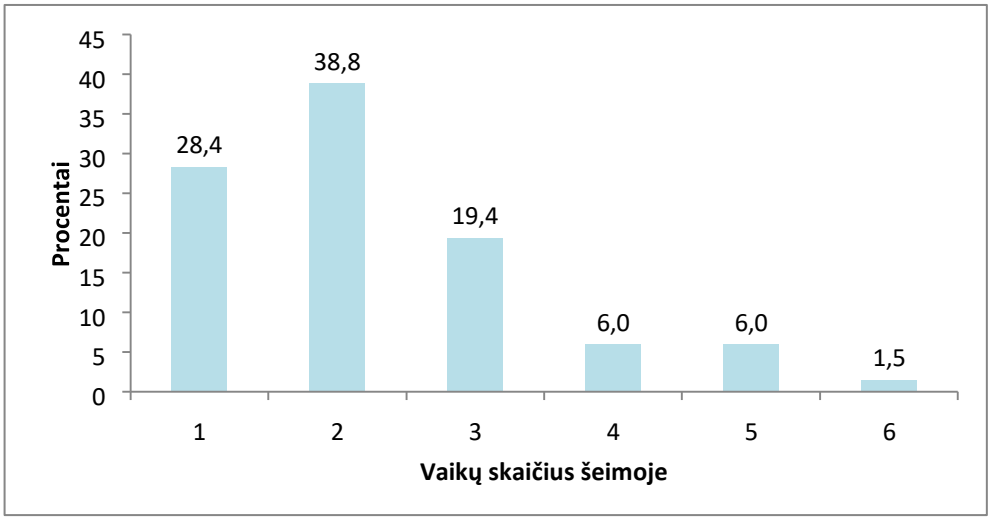
Tyrimu nustatyta (4 paveikslas), kad net 73,1 proc. (n=49) apklaustų šeimoje buvo abu tėvai, 16,4 proc. (n=11) sudarė išsiskyrę tėvai, 9 proc. (n=6) buvo vieniši tėvai ir 1,5 proc. (n=1) nurodė, kad yra našliai. Galime teigti, kad didžioji dauguma tiriamųjų yra pilnos šeimos.

4 pav. *Tėvų pasiskirstymas pagal šeimyninę padėtį (proc.)*

Taip pat tyrimo anketoje tėvų buvo prašoma nurodyti vaikų skaičių šeimoje. Tyrimo rezultatai parodė, kad 55,1 proc. (n=27) šeimose turėjo po vieną berniuką ir 56,3 proc. (n=27) šeimose po vieną mergaitę. Taip pat 34,7 proc. (n=17) šeimose turėjo po berniukus ir 31,3 proc. (n=15) po dvi mergaites. Po tris berniukus turėjo 8,2 proc. (n=4) tėvų ir po tris

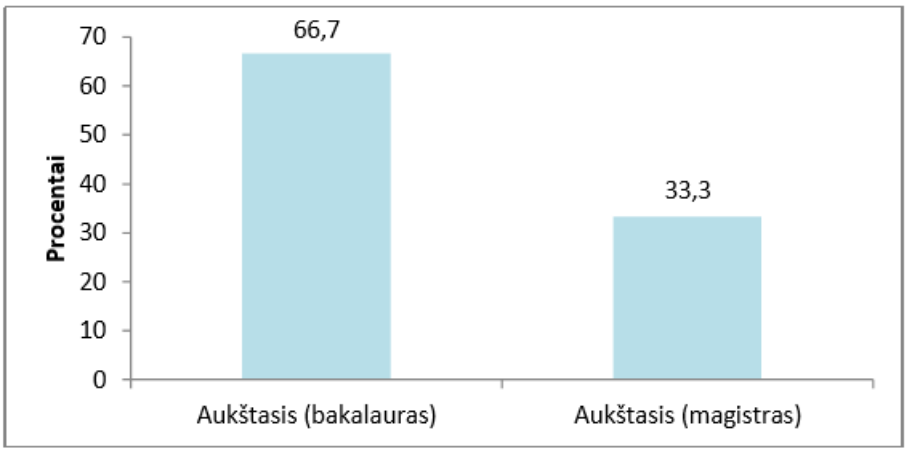
mergaites 12,5 proc. (n=6). Taip pat vienoje šeimoje buvo 4 mergaitės. Bendras pasiskirstymas pagal vaikų kiekį šeimoje pateiktas 5 paveiksle.

5 pav. *Tėvų pasiskirstymas pagal vaikų skaičių šeimoje (proc.)*

3.2.2. Demografinė tyrimo dalyvių pedagogų charakteristika

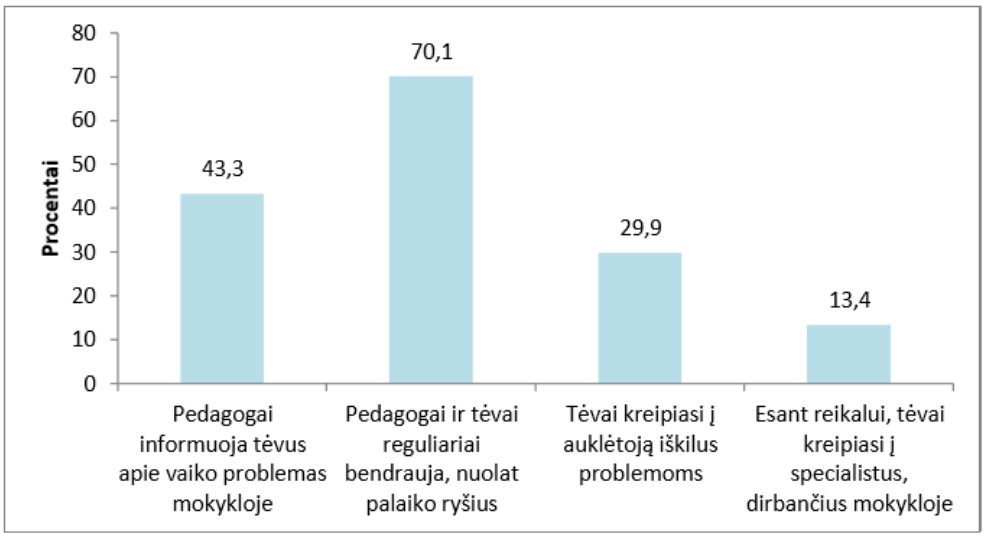
Tyrimo metu buvo apklausti 30 pedagogų. Iš jų 86,7 proc. (n=26) buvo moterys ir 13,3 proc. (n=4) buvo vyrai. Kaip matome iš 6 paveikslo, du trečdaliai 66,7 proc. (n=20) pedagogų turėjo bakalauro laipsnį ir 33,3 proc. (n=10) magistro laipsnį. Vidutinis apklaustųjų amžiaus vidurkis buvo 46,9±10,13 metai. Jauniausiam iš jų buvo 29 metai, o vyriausiam – 63 metai. Taip pat nustatytas vidutinis apklaustųjų pedagoginis darbo stažas buvo 18,53±10,83 metai (svyruoja nuo 2 iki 39 metų).

6 pav. *Pedagogų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)*

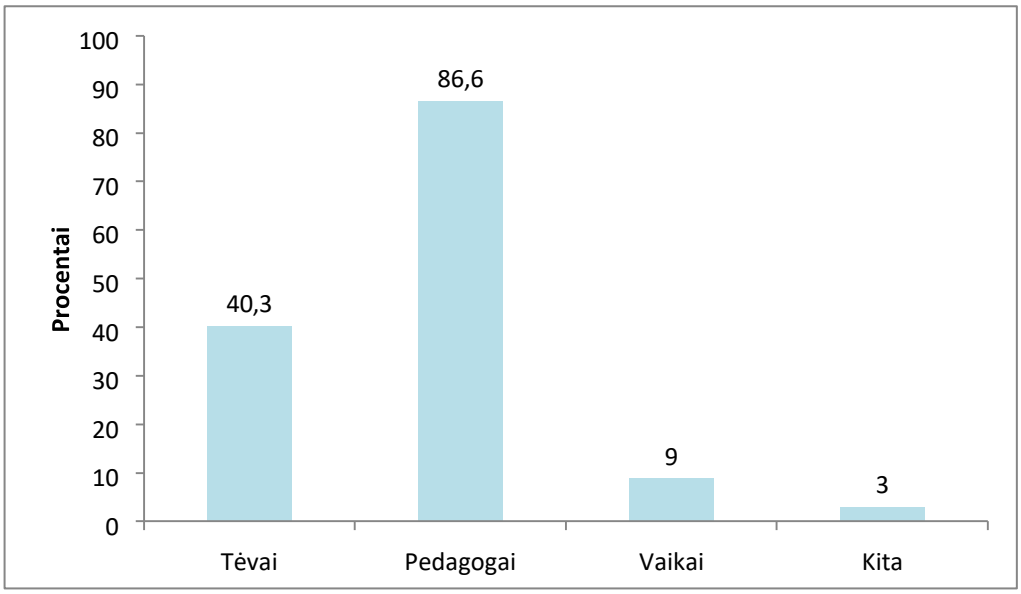
3.2.3 Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas tėvų požiūriu

Sekančioje tyrimo dalyje tėvų buvo klausiama, kaip jie supranta šeimos ir pedagogų bendradarbiavimą. Dažniausiai 70,1 proc. (n=47) tėvai mano, kad bendradarbiavimas vyksta tada, kai pedagogai ir tėvai reguliariai bendrauja ir nuolat palaiko ryšius. Taip pat netoli pusės apklaustų tėvų 43,3 proc. (n=29) mano, kad bendradarbiavimas tik kai pedagogai informuoja tėvus apie vaiko problemas mokykloje, o 29,9 proc. (n=20) mano, kad kai tėvai kreipiasi į auklėtoją iškilus problemoms. Rečiausiai 13,4 proc. (n=9) tėvai sutinka su teiginiu, kad bendradarbiavimas tai, kai esant reikalui, tėvai kreipiasi į specialistus, dirbančius mokykloje.

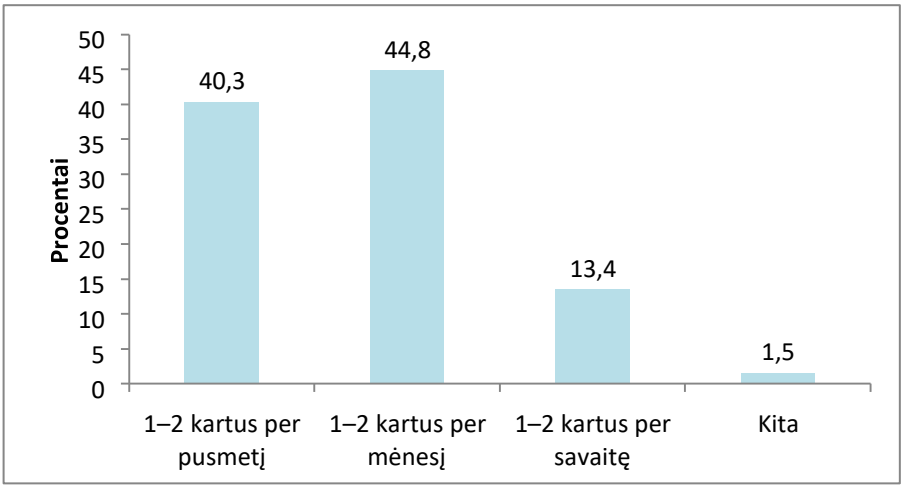
7 pav. *Šeimos ir pedagogų bendradarbiavimo vertinimas tėvų požiūriu (proc.)*

Net 86,6 proc. (n=58) tėvų nurodė, kad jų vaikų lankomose mokyklose tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo procesą inicijuoja pedagogai. Taip pat apie 40,3 proc. (n=27) tėvų mano, kad jie patys inicijuoja bendradarbiavimo procesą, o 9 proc. (n=6) tiriamųjų nurodė, kad viską inicijuoja patys vaikai. Keletą tėvų (n=3) nurodė ir kitą variantą. Informacija pateikta 8 paveiksle.

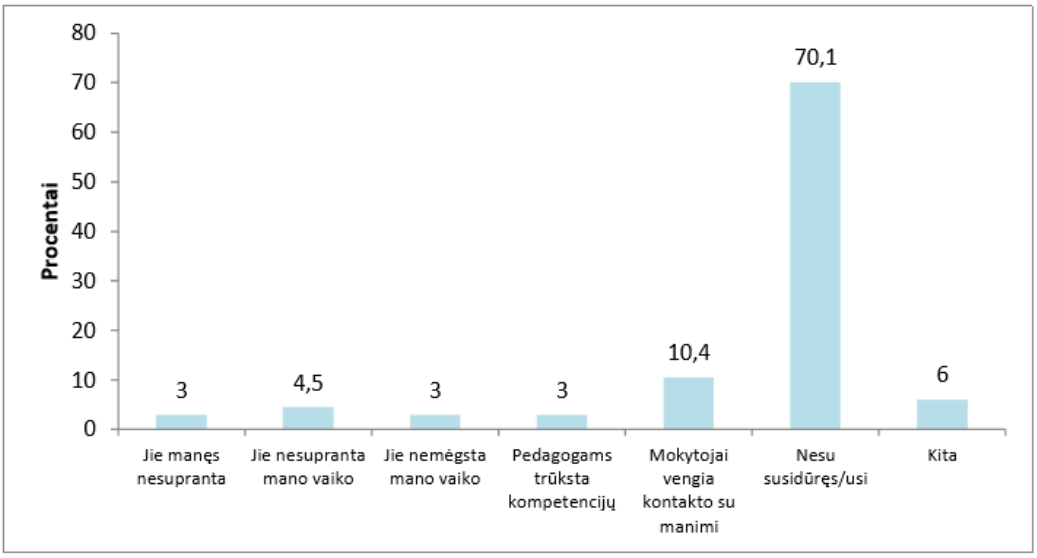
8 pav. *Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo inicijavimo vertinimas tėvų požiūriu (proc.)*

Tyrimo rezultatai parodė (9 paveikslas), kad 40,3 proc. (n=27) tėvų bendrauja su klasės auklėtoja 1-2 kartus per pusmetį, 44,8 proc. (n=30) tėvų nurodė, kad bendrauja su auklėtojais 1-2 kartus per mėnesį, 13,4 proc. (n=9) bendrauja 1-2 kartus per savaitę ir 1,5 proc. (n=1) nurodė kitą variantą.

9 pav. *Individualus bendravimas su klasės auklėtoju tėvų požiūriu (proc.)*

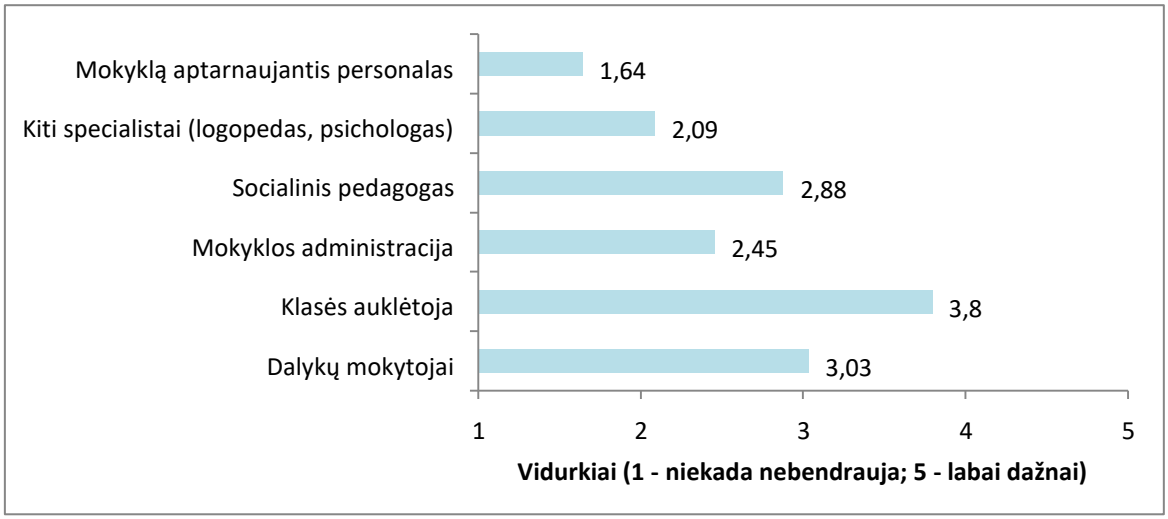
Tyrimo klausimyne tėvu buvo klausiama ar jie susiduria su sunkumais bendraudami su pedagogais. Net 70,1 proc. (n=47) tėvų nurodė, kad su problemomis nesusiduria. Tačiau 10,4 proc. (n=7) respondentų nurodė, kad mokytojai vengia kontakto su tėvais, 4,5 proc. (n=3) mano, kad pedagogai nesupranta jų vaikų ir po 3 proc. (n=2) tėvų mano, kad pedagogai nemėgsta jų pačių ar jų vaikų arba pedagogams trūksta kompetencijų. Taip pat 6 proc. (n=4) tėvų nurodė kitokius sunkumus. Informacija pateikta 10 paveiksle.

10 pav. *Sunkumai su kuriais susiduriama bendraujant su pedagogais tėvų požiūriu (proc.)*

Išanalizavus rezultatus paaiškėjo (11 paveikslas), kad tėvai dažniausiai bendrauja su klasės auklėtojais (3,8±0,80), dalykų mokytojais (3,03±0,94), socialiniais pedagogais (2,88±1,08) ir mokyklos administracija (2,45±0,94), o rečiausiai bendrauja su mokyklą aptarnaujančiu personalu (1,64±0,96) ir kitais specialistais (logopedais, psichologais) (2,09±1,15).

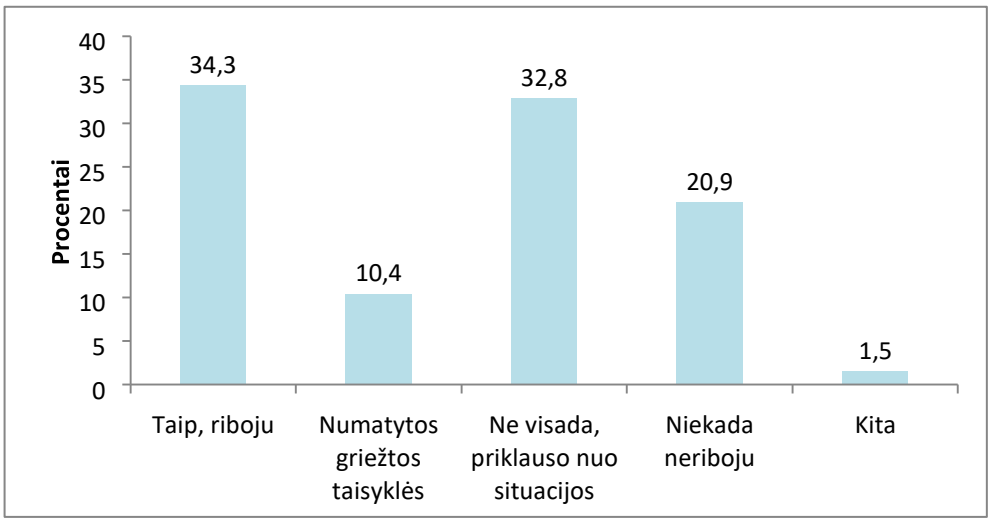
Aptiktas statistiškai reikšmingas silpnas teigiamas ryšys tarp vaikų skaičiaus šeimoje ir bendravimo su klasės auklėtoja dažnumo (r=0,311; p=0,012). Galime teigti, kad kuo yra šeimoje daugiau vaikų, tuo dažniau yra bendraujama su klasės auklėtojais.

11 pav. *Mokyklos bendruomenės bendravimas tėvų požiūriu (M)*

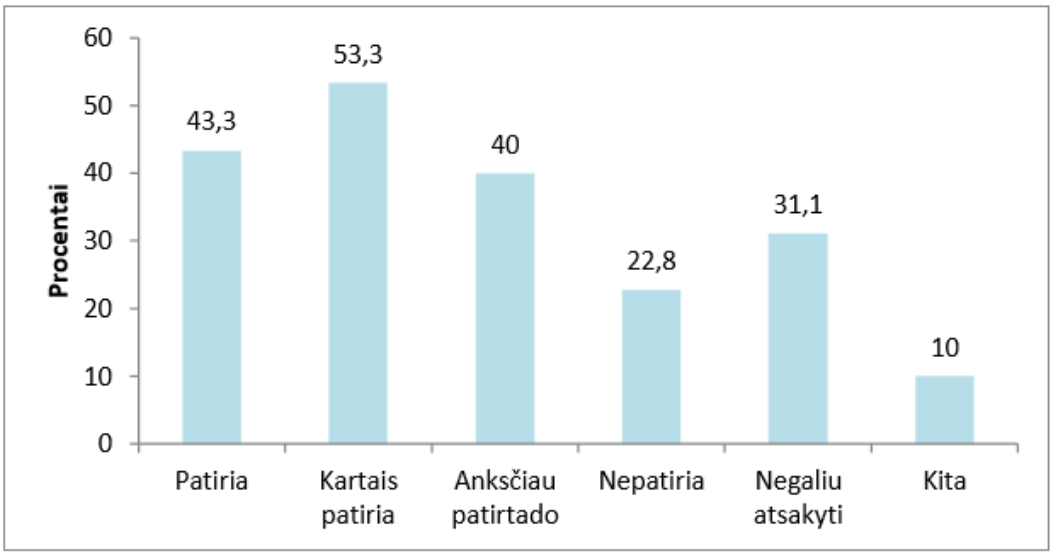
Daugiau nei trečdalis 34,3 proc. (n=23) tėvų nurodė, kad riboja vaiko naudojimosi internetu laiką. Tačiau 32,8 proc. (n=22) nurodė, kad riboja ne visada ir tai priklauso nuo

situacijos, o 20,9 proc. (n=14) niekada neriboja naudojimosi internetu laiko. Taip pat 10,4 proc. (n=7) respondentų nurodė, kad šiuo klausimu yra numatytos jų vaikams griežtos taisyklės ir 1,5 proc. (n=1) nurodė kitą variantą. Informacija pateikta 12 paveiksle.

12 pav. *Vaikų naudojimosi internetu ribojimas tėvų požiūriu (proc.)*

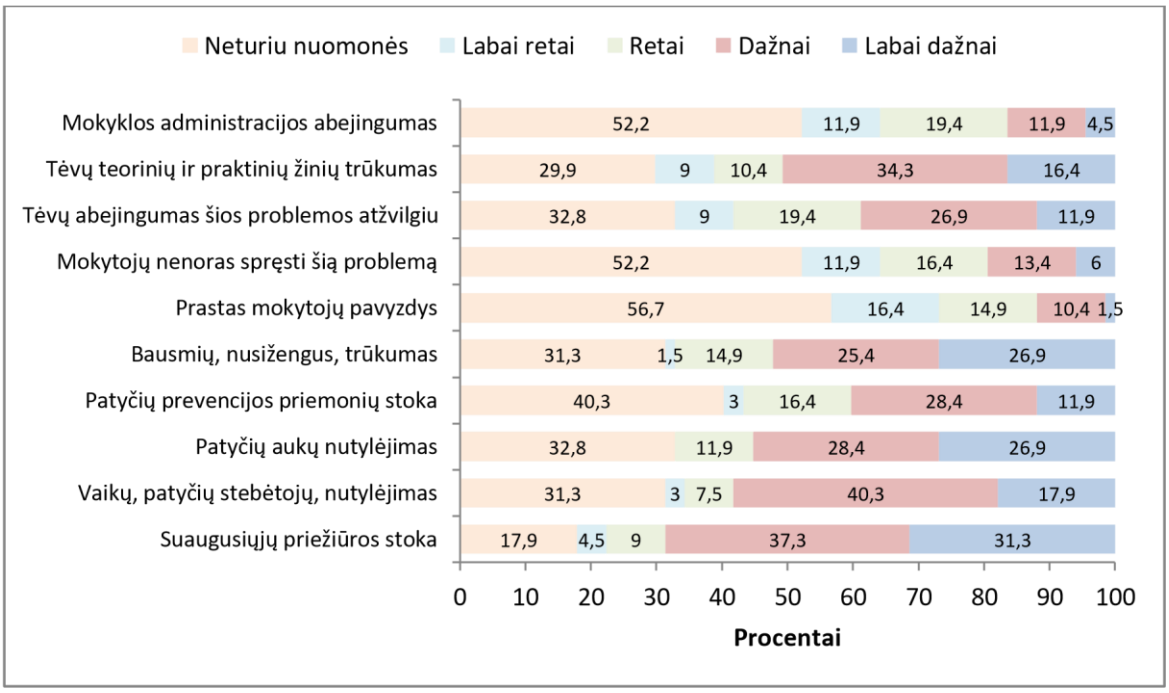
Tyrimu nustatyta (13 paveikslas), kad 43,3 proc. tėvų nurodė, kad jų vaikai patiria patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje, 53,3 proc. nurodė, kad tai patiria kartais, 40 proc. nurodė, kad jų vaikai patyčias patirdavo anksčiau. Taip pat 31,1 proc. negali atsakyti ar jų vaikai patiria ar patirdavo patyčias, 22,8 proc. tėvų nurodė, kad vaikai nepatiria patyčių ir 10 proc. nurodė kitą variantą.

13 pav. *Vaikų patirtų/patiriamų patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje dažnumas (proc.)*

Išanalizavus duomenis nustatyta, kad dažniausiai tėvai nurodė, jog patyčioms tarp mokinių elektroninėje erdvėje turi įtakos suaugusiųjų priežiūros stoka (31,3 proc.), patyčių aukų nutylėjimas (26,9 proc.), bausmių nusižengus trūkumas (26,9 proc.), vaikų, patyčių stebėtojų nutylėjimas (17,9 proc.) ir tėvų teorinių bei praktinių žinių trūkumas (16,4 proc.). Rečiausiai tėvai mano, kad turi įtakos prastas mokytojų elgesys (1,5 proc.), mokyklos administracijos abejingumas (4,5 proc.), mokytojų nenoras spręsti problemą (6 proc.), tėvų abejingumas problemos atžvilgiu (11,9 proc.) ir patyčių prevencijos priemonių stoka (11,9 proc.). Informacija pateikta 14 paveiksle.

Nustatyta statistiškai reikšmingi silpni teigiami ryšiai tarp tėvų išsilavinimo ir teiginio, kad turi įtakos suaugusiųjų priežiūros stoka (r=0,320; p=0,019) ir patyčių prevencijos priemonių stoka (r=0,446; p=0,004). Galime teigti, kad kuo tėvų išsilavinimas aukštesnis, tuo jie dažniau supranta, kad šios priemonės daro įtaką patyčioms. Taip pat nustatytas silpnas statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys tarp vaikų kiekio šeimoje ir teiginio, kad turi įtakos mokinių nenoras spręsti problemą (r=0,462; p=0,008. Galime teigti, kad kuo šeimoje yra daugiau vaikų, tuo dažniau tėvai mano, kad mokinių nenoras turi įtakos patyčių plitimui.

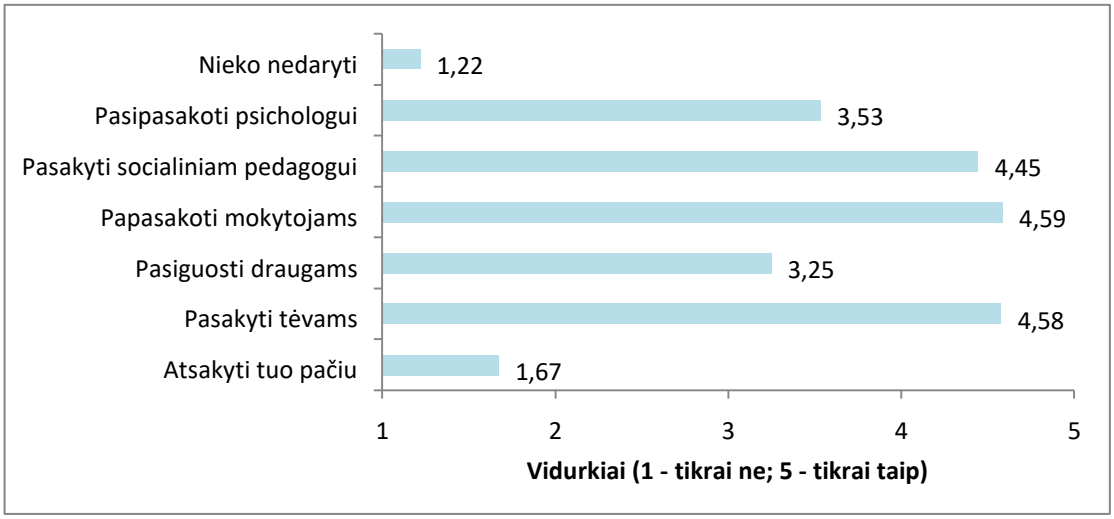

14 pav. *Veiksniai, įtakojantys patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje tėvų požiūriu (proc.)*

Kaip matome iš 15 paveikslo vertinimų, dažniausiai tėvai mano, kad vaikai turėtų papasakoti mokytojams (4,59±0,68), tėvams (4,58±0,5) arba socialiniam pedagogui (4,45±0,86) apie mokinius, kurie tyčiojasi iš jų elektroninėje erdvėje. Šiek tiek rečiau tėvai

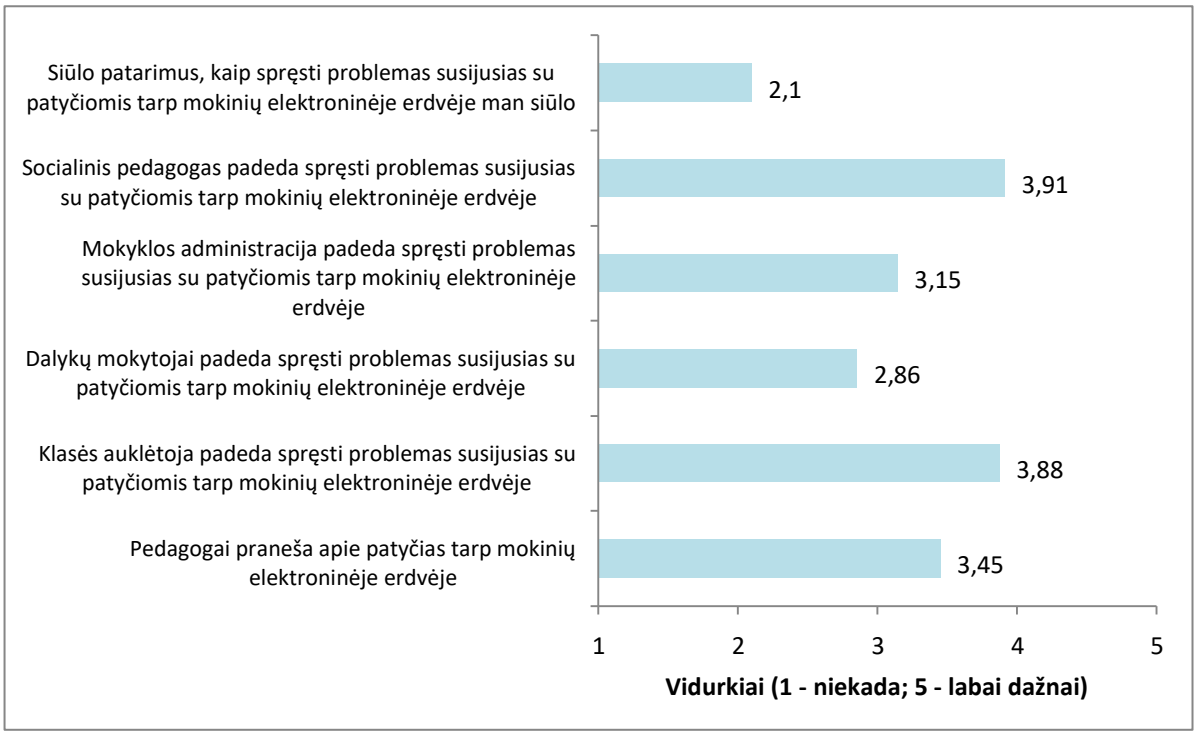
mano, kad vaikai turėtų pasipasakoti psichologui (3,53±1,35) arba draugams (3,25±1,01), o rečiausia sutinka, kad vaikams reiktų atsakyti tuo pačiu (1,67±0,78) arba iš vis nieko nedaryti (1,22±0,48).

Nustatytas statistiškai reikšmingas neigiamas silpnas ryšys tarp tėvų išsilavinimo ir teiginio, kad reikia vaikams atsakyti tuo pačiu (r=-0,307; p=0,048). Galime teigti, kad kuo tėvų išsilavinimas yra žemesnis, tuo jie dažniau mano, kad reiktų į patyčias vaikams atsakyti tuo pačiu.

15 pav. *Veiksmai, kurių turėtų imtis vaikas, jei iš jo tyčiojasi elektroninėje erdvėje, tėvų požiūriu (M)*

Tyrimo rezultatai parodė (16 paveikslas), kad dažniausiai tėvams padeda spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje socialinis pedagogas (3,91±1,3) ar klasės auklėtoja (3,88±1,15). Taip pat šiek tiek rečiau tėvai nurodė, kad pedagogai praneša apie patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje (3,45±1,31) ir mokyklos administracija (3,15±1,29) ar dalykų mokytojai (2,86±1,26) padeda spręsti problemas. Rečiausiai tėvai nurodė, kad pedagogai siūlo patarimus, kaip spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje (2,1±1,6).

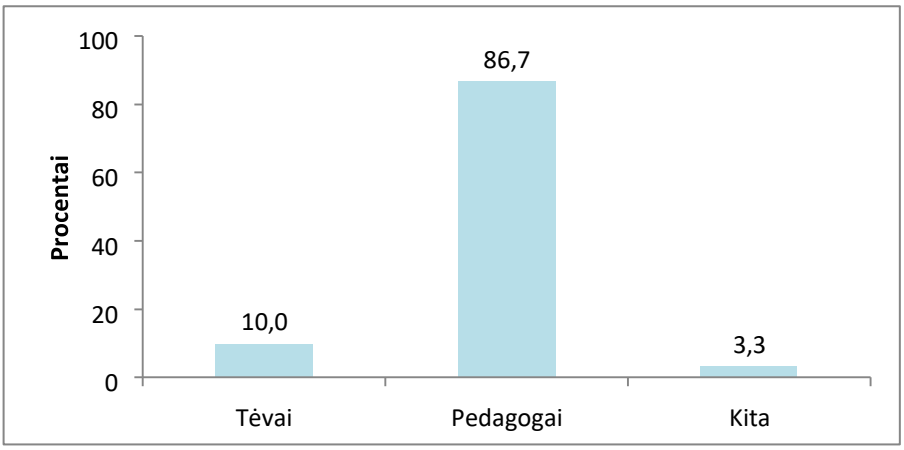

16 pav. *Bendradarbiavimo su pedagogais veiksniai sprendžiant problematišką vaikų elgesį tarp mokinių elektroninėje erdvėje tėvų požiūriu (M)*

Išanalizavus mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo aspektus, sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas tėvų požiūriu, būtina sužinoti ir pedagogų nuomonę šiuo klausimu.

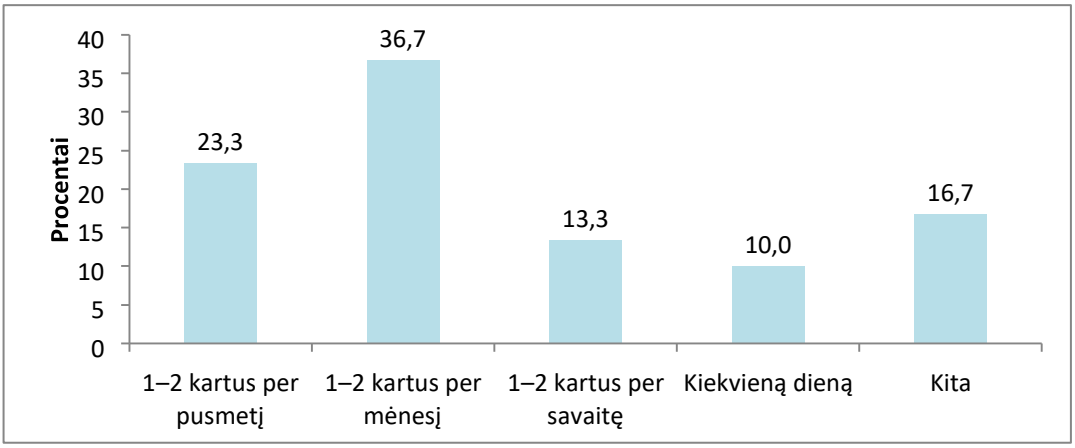
3.2.4 Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas pedagogų požiūriu

Sekančiame tyrimo etape pedagogų buvo klausiama, kas jų darbe inicijuoja tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo procesą. Dažniausiai respondentai atsakė, kad procesą inicijuoja jie patys 86,7 proc. (n=26). Taip pat 10 proc. (n=3) nurodė, kad bendradarbiavimą pradeda patys tėvai ir 3,3 proc. (n=1) nurodė kitą variantą. Informacija pateikta 17 paveiksle.

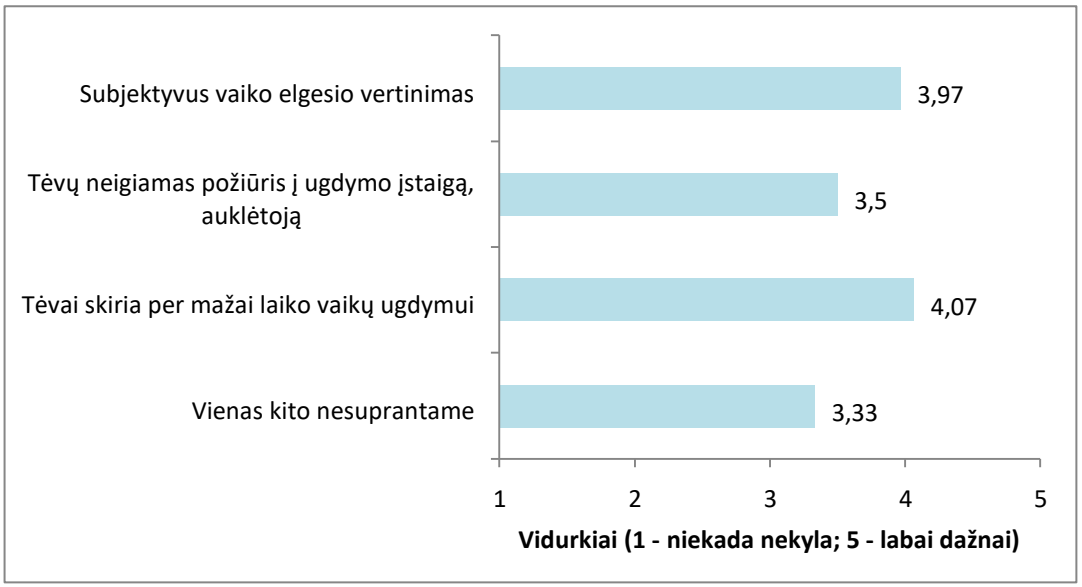
17 pav. *Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo proceso inicijavimas pedagogų požiūriu (proc.)*

Tyrimo rezultatai parodė (18 paveikslas), kad 36,7 proc. (n=11) pedagogų su klasės auklėtinių tėvais jie bendrauja 1-2 kartus per mėnesį, penktadalis 23,3 proc. (n=7) nurodė, kad bendrauja su tėvais 1-2 kartus per pusmetį, 13,3 proc. (n=4) bendrauja 1-2 kartus per savaitę, 10 proc. (n=3) bendrauja kiekvieną dieną ir 16,7 proc. (n=5) nurodė kitą variantą.

18 pav. *Individualus bendravimas su klasės auklėtinių tėvais pedagogų požiūriu (proc.)*

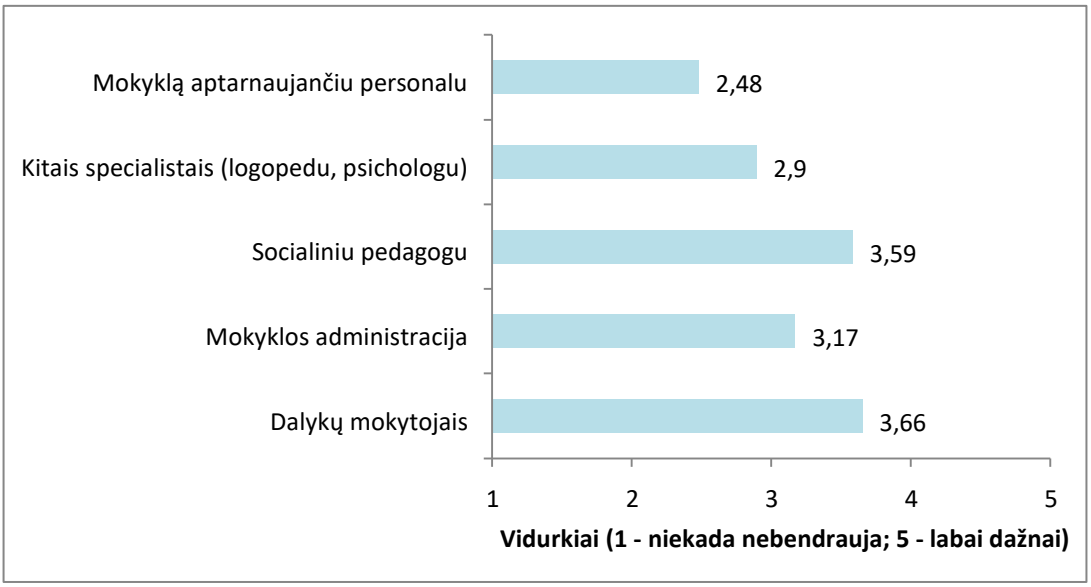
Pedagogų buvo prašoma įvertinti problemų su tėvais bendravimo dažnumą. Kaip matome iš pateikto 19 paveikslo, galime teigti, kad dažniausiai problemos kyla nes tėvai skiria mažai laiko vaikų ugdymui (4,07±0,74) ir dėl subjektyvaus vaiko elgesio vertinimo (3,97±0,93). Šiek tiek rečiau pedagogai nurodė, kad problemos kyla dėl tėvų neigiamo požiūrio į ugdymo įstaigą, auklėtoją (3,5±0,86) ir dėl vienas kito nesupratimo (3,33±1,03).

19 pav. *Problemos iškylančios bendraujant su tėvais pedagogų požiūriu (M)*

Išanalizavus rezultatus nustatyta, kad pedagogų nuomone, dažniausiai tėvai linkę bendradarbiauti su dalykų mokytojais (3,66±0,81), socialiniu pedagogu (3,59±0,78) ir mokyklos administracija (3,17±0,60). Rečiausiai pedagogai mano, kad tėvai bendradarbiauja su mokyklą aptarnaujančiu personalu (2,48±0,87) ir kitais specialistais (logopedu, psichologu) (2,9±0,77). Informacija pateikta 20 paveiksle.

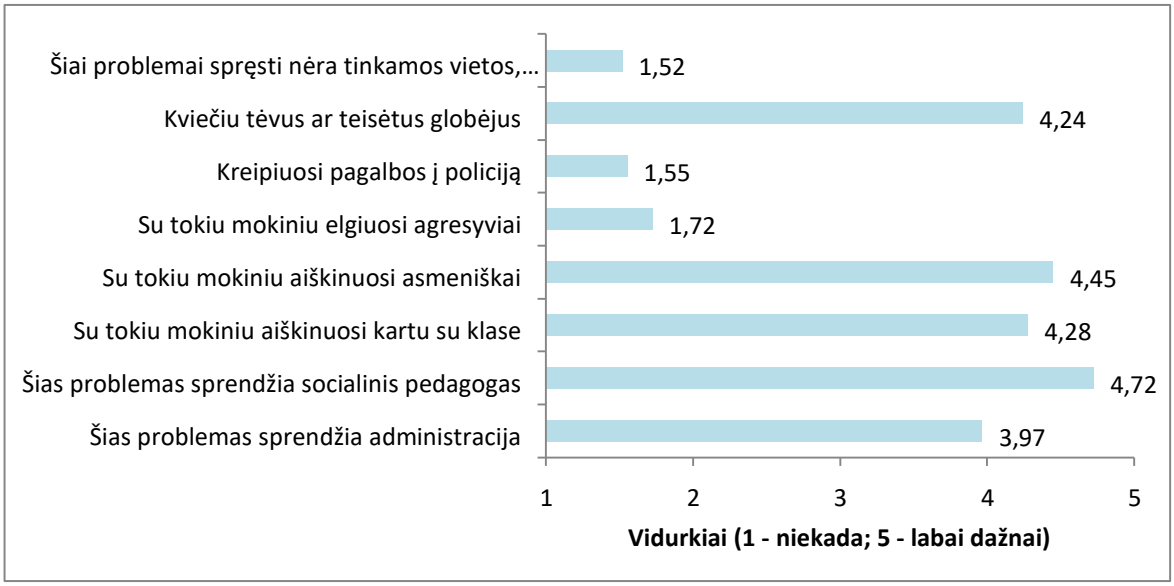
Nustatytas statistiškai reikšmingas teigiamas silpnas ryšys tarp pedagogų išsilavinimo ir bendradarbiavimo su kitais specialistais dažnumo ($r=0,388$; $p=0,038$), nes $p<0,05$. Galime teigti, kad kuo pedagogų išsilavinimas aukštesnis, tuo dažniau jie mano, kad tėvai yra linkę bendradarbiauti su logopedu ar psichologu.

20 pav. *Tėvų bendravimas su mokyklos bendruomenės nariais pedagogų požiūris (M)*

Tyrimu nustatyta (21 paveikslas), kad pedagogai dažniausiai sužinoję apie patyčių atvejį tarp mokinių elektroninėje erdvėje nukreipia pas socialinį pedagogą (4,72±0,53), su mokiniu aiškinasi asmeniškai (4,45±0,87), su tokiu mokiniu aiškinasi kartu su klase (4,28±0,88), kviečia tėvus ar teisėtus globėjus (4,24±0,99) arba tokius atvejus nukreipia pas mokyklos administraciją (3,97±0,98). Daug rečiau pedagogai kreipiasi pagalbos į policiją (1,55±0,91), su tokiu mokiniu elgiasi agresyviai (1,72±1,39) arba mano, kad tokioms problemoms spręsti nėra tinkamos vietos, laiko ar būdo (1,52±1,15).

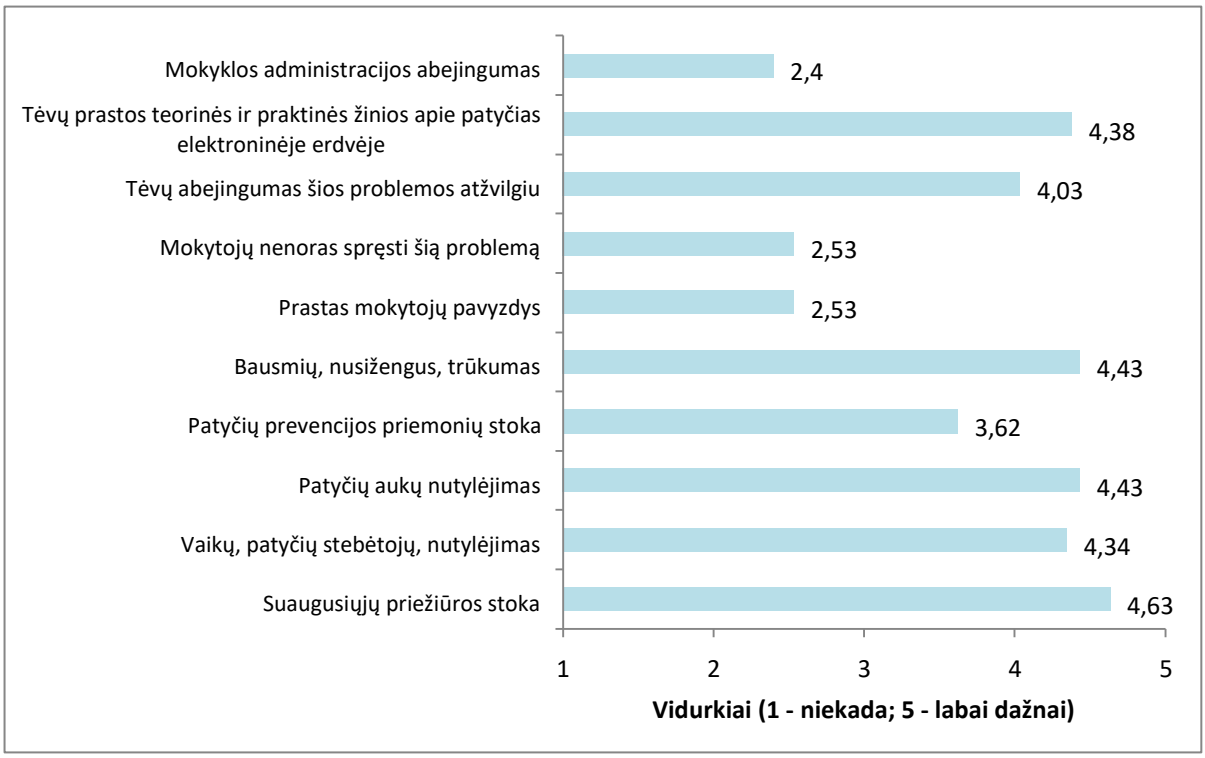
Aptikti statistiškai reikšmingi neigiami vidutinio stiprumo ryšiai tarp teiginio, kad su mokiniais aiškinasi patys pedagogai ir pedagogų amžiaus (r=-0,590; p=0,001), bei stažo (r=-0,450; p=0,014), nes p<0,05. Galime teikti, kad kuo pedagogų amžius yra jaunesnis, tuo jie dažniau stengiasi patys pasikalbėti ir išsiaiškinti su tais mokiniais dėl patyčių situacijos. Taip pat nustatytas teigiamas vidutinio stiprumo ryšys tarp pedagogų auklėjamosios klasės ir teiginio, kad jie kreipiasi į policiją (r=0,515; p=0,034), nes p<0,05. Galime teigti, kad kuo auklėjamoji klasė yra aukštesnė, tuo pedagogai dažniau kreipiasi į policiją dėl patyčių elektroninėje erdvėje.

21 pav. *Pedagogų elgesys su mokiniu, sužinojus apie patyčių atvejį tarp mokinių elektroninėje erdvėje (M)*

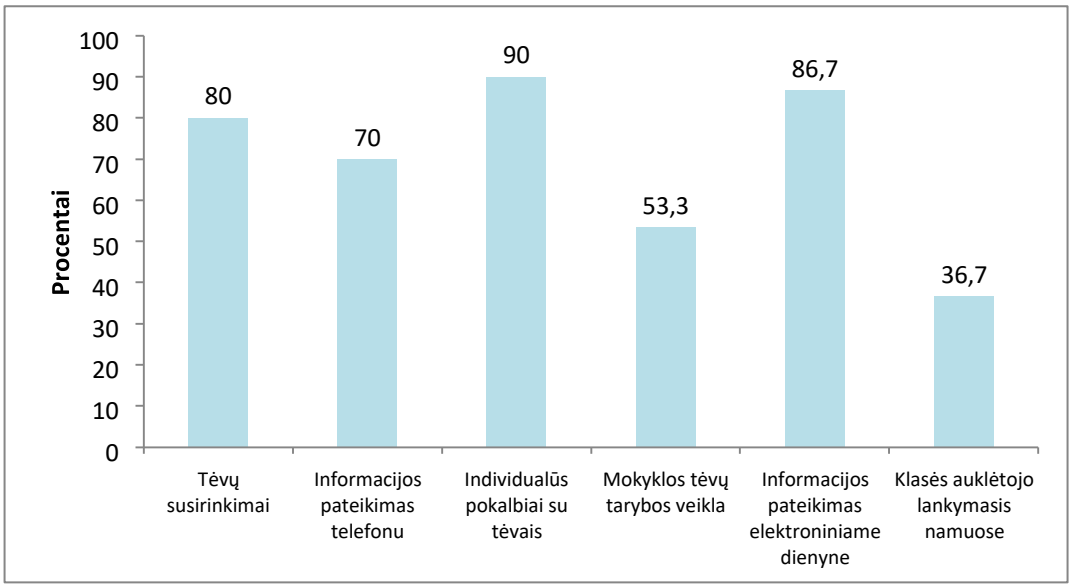
Pedagogų buvo prašoma nurodyti veiksnius, kurie turi įtakos patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje plėtrai. Dažniausiai pedagogai mano, kad didžiausią įtaką daro suaugusiųjų priežiūros stoka (4,63±0,49), bausmių nusižengus trūkumas (4,43±0,94), patyčių

aukų nutylėjimas (4,43±0,57), tėvų prastos teorinės ir praktinės žinios apie patyčias elektroninėje erdvėje (4,38±0,68), vaikų, patyčių stebėtojų nutylėjimas (4,34±0,48), tėvų abejingumas problemos atžvilgiu (4,03±0,87) ir patyčių prevencijos priemonių stoka (3,62±0,98). Rečiausiai pedagogai nurodė, kad daro įtaką mokyklos administracijos abejingumas (2,4±1,33), mokytojų nenoras spręsti problemą (2,53±1,2) ir prastas mokytojų pavyzdys (2,53±1,17). Informacija pateikta 22 paveiksle.

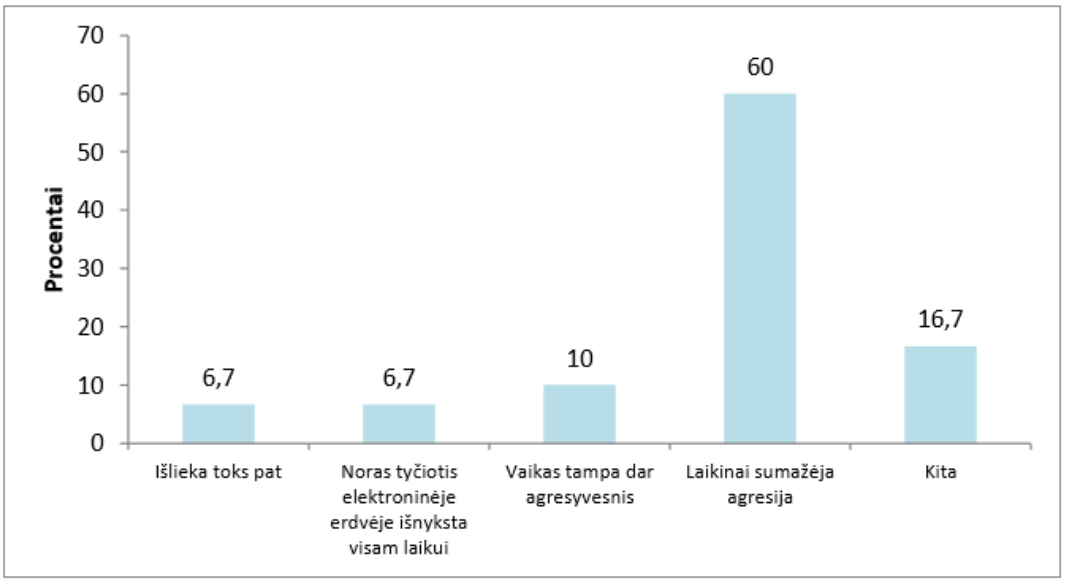
22 pav. *Veiksniai įtakojantys patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje plėtrą pedagogų požiūriu (M)*

Kaip matome iš pateikto 23 paveikslo, 90 proc. (n=27) pedagogų mano, kad individualūs pokalbiai su tėvais yra naudingi sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas. Taip pat 86,7 proc. (n=26) mano, kad gali būti naudingas informacijos pateikimas elektroniniame dienyne, 80 proc. (n=24) mano, kad padeda tėvų susirinkimai, 70 proc. (n=21) nurodė, kad naudingi pokalbiai su tėvais telefonu, 53,3 proc. (n=16) mano, kad naudinga mokyklos tėvų tarybos veikla ir 36,7 proc. (n=11) mano, kad padeda klasės auklėtojo lankymasis namuose.

23 pav. *Bendradarbiavimo formos su tėvais, naudingos sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą pedagogų požiūriu (proc.)*

Tyrimo rezultatai parodė (24 paveikslas), kad net 60 proc. (n=18) pedagogų mano, kad pabendravus su vaiko tėvais po patyčių elektroninėje erdvėje atvejų laikinai sumažėja agresija, 10 proc. (n=3) mano, kad vaikas tampa dar agresyvesnis, 6,7 proc. (n=2) mano, kad vaikas išlieka toks pats arba noras tyčiotis elektroninėje erdvėje išnyksta visam laikui ir 16,7 proc. (n=5) nurodė kitą variantą.

24 pav. *Mokinio elgesio pasikeitimas, pabendravus su tėvais po patyčių elektroninėje erdvėje atvejo, pedagogų požiūriu (proc.)*

Tyrimas atskleidė, kad pedagogai ir tėvai dažniausiai bendrauja 1-2 kartus į mėnesį. Didžioji dalis tėvų teigė, kad nesusiduria su problemomis bendraujant su pedagogais, sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas, bet maža dalis respondentų atsakė, jos pedagogai vengia bendravimo su jais, tad galima teigti, jog nedažnas kontaktas su tėvais, tėvams atrodo bendravimo vengimas. Tyrime paaiškėjo, kad kuo daugiau šeimoje vaikų, tuo jie dažniau bendrauja su mokyklos bendruomene.

Tyrimas atskleidė, kad daugiau negu pusė tėvų žino, jog jų vaikas kartais patiria patyčias elektroninėje.

Išanalizavus duomenis nustatyta, kad dažniausiai tėvai nurodė, jog patyčioms tarp mokinių elektroninėje erdvėje turi įtakos suaugusiųjų priežiūros stoka erdvėje, mažesnė dalis teigia, jog jų vaikas patyčias patiria dažnai.

Vertinant veiksmus, kurių turėtų imtis vaikas, jei iš jo tyčiojasi elektroninėje erdvėje tėvų požiūriu, pirmiausiai pažymėtinas pasisakymas mokytojams. Tyrimo rezultatai parodė, kad dažniausiai tėvams padeda spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje socialinis pedagogas ar klasės auklėtoja, taigi jų bendravimas su tėvais yra pats svarbiausias ir reikšmingiausias. Galima daryti išvadą, kad tėvams yra svarbus dažnesnis nei 1-2 kartų bendravimas su mokykla. Labiausiai jiems pasitikėjimą kelia klasės auklėtoja, bei socialinis pedagogas, sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas.

Vertinant pedagogų požiūrį į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas, didžioji dalis pedagogų teigė, jog dažniausiai su tėvais bendrauja 1-2 kartus per mėnesį, bei bendravimo procesą inicijuoja patys. Pedagogų nuomone, dažniausiai tėvai linkę bendradarbiauti su dalykų mokytojais ir socialiniu pedagogu. Tyrimas atskleidė, jog socialinis pedagogas yra reikšmingas specialistas, sprendžiant problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje, nes juo pasitiki ir pedagogai ir tėvai.

Vertinant veiksnius, įtakojančius patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje plitimą pedagogų požiūriu, Dažniausiai jie nurodo suaugusiųjų priežiūros stoką, bausmių nusižengus trūkumas bei paminėjo, jog tėvams rūksta teorinių bei praktinių žinių apie patyčias elektroninėje erdvėje. Vertinant bendradarbiavimo formas su tėvais, naudingiausias buvo nurodytas individualus bendravimas su tėvais, nes taip pabendravus, kad ir laikinai, bet sumažėja vaiko agresija patyčių elektroninėje erdvėje klausimu.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima patvirtinti iškeltą hipotezę, kad prevencija dėl patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje sėkminga tik tada, kai mokykla ir šeima bendradarbiauja sprendžiant šią problemą, nes dažnas bendravimas tarp tėvų ir pedagogų kelia

pasitikėjimą, drąsiau kreipiamasi į socialinį pedagogą, jis tampa tarpininku ir dideliu pagalbininku.

IŠVADOS

Apibendrinant teorinės ir empirinės dalies rezultatus, galima teigti, kad:

1. Elektroninės patyčios išsiskiria iš laiko ir vietos sąlygotumo būdingo tradicinėms patyčioms tampa spartesnės ir lankstesnėmis. Jų iniciatoriai dažniausiai sunkiai identifikuojami arba apskritai lieka nežinomi. Patyčių skleidėjais ir adresatais gali tapti bet kokių fizinių ir socialinių savybių asmenys. Stebėtojų auditorijos dydis gali tapti sunkiai prognozuojamu, nes elektroninėje erdvėje išnyksta fizinis atstumas. Patyčių veiksmai gali būti kartojami begalę kartų ir šių veiksmų vaizdinis turinys neišnyksta iškart juos pamačius. Elektroninių patyčių savybės suprantamos, kaip apsunkinančios tėvams šios problemos sprendimo procesą. Patyčios tarp mokinių elektroninėje erdvėje ypatingos tuo, kad bendravimo būdų technologinis tobulėjimas internete skatina mokinius tyčiotis vieniems iš kitų. Savavališkas naudojimasis naujosiomis technologijomis ir praleistas laikas elektroninėje erdvėje laikomas rizikos veiksniu tapti agresijos objektu. Nagrinėjant elektroninių patyčių paplitimo priežastis teoriškai patys tėvai sudaro palankias sąlygas mokiniams naudotis elektroniniais prietaisais ir socialinėmis medijomis. Mokinių naudojimuisi naujosiomis technologijomis nėra sudaromos alternatyvios veiklos galimybės, todėl elektroninė erdvė, siūlydama patrauklią veiklą mokiniams užima vis didesnę jų laisvalaikio dalį. Tėvams sunku kontroliuoti savo vaikų asmeninės informacijos atskleidimo procesą elektroninėje erdvėje, jie turi teorinių, bet ne praktinių žinių. Patyčios elektroninėje erdvėje ypatingos tuo, kad sukelia tik neigiamas pasekmes bei paveikia daugelį mokinio kasdienio gyvenimo sričių: bendravimą, santykius su bendraamžiais, savijautą, socialinį bei psichologinį prisitaikymą, požiūrį į save, pasitikėjimą savimi. Tai pat mokinių tarpusavio bendravimas elektroninėje erdvėje bei patyčios siejamos su daugeliu ilgalaikių bei trumpalaikių pasekmių visiems jose dalyvaujantiems asmenims.

2. Mokinių atsakomybė už patyčias elektroninėje erdvėje yra siejama tiek su baudžiamąja, tiek su administracine atsakomybe. Didžiausias dėmesys skiriamas auklėjamojo poveikio priemonėms, kad vaikui, įvykdžiusiam nusižengimą elektroninėje erdvėje, padėti pakeisti gyvenimo būdą ir sulaikyti nuo naujų nusižengimų padarymo. Vienas iš sprendimo būdų kaip pastiprinti atsakomybės jausmą įvykus patyčioms tarp mokinių elektroninėje erdvėje ir bandant išspręsti konfliktą tai atkuriamojo teisingumo taikymas. Svarbiausia prevencijos priemonė yra mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas jis ne tik padeda konfliktuojančioms šalims išsiaiškinti konflikto detales ir priežastis, tačiau kartu padeda ugdyti patyčių iniciatoriaus ar pažeidėjo atsakomybę už savo veiksmus, lavinti konflikto sprendimo įgūdžius ir drauge padeda kurti saugumo jausmą mokyklose. Aktyvus mokyklos ir šeimos ryšys, nuoseklus,

vieningas pedagogų darbas, intensyvi mokyklos tarybos veikla, gerai organizuotos moksleivių aktyvo pastangos bei kryptingas vaiko ugdymas – tai veiksniai, kurie padeda tobulinti darbą su problematiškais mokiniais. Šis komunikavimas turi įtraukti įvairių sričių specialistus, apimti visas formalias ir neformalias ugdymo priemones, kurias galima panaudoti prieš mokinių patyčias. Taigi, atsitikus patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje atvejui, svarbiausia nepalikti vaiko vieno, viską jam paaiškinti, pamokyti. Tik bendradarbiaujant su mokykla bus pasiektas geriausias rezultatas, vaikas greičiau užmegs draugiškus santykius su bendraamžiais, susiras naujų, jausis priimtas ir saugus. Tai padės jam pasitikėti savimi atkurti savivertę.

3. Tyrimo metu nustatyta, kad:

Pedagogai ir tėvai dažniausiai bendrauja 1-2 kartus į mėnesį. Galima teigti, jog dažnesnis mokyklos ir šeimos bendravimas skatintų glaudesnį ryšį ir paspartintų patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemų sprendimą.

Dažniausiai spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje tėvams padeda socialinis pedagogas ar klasės auklėtoja, taigi jų bendravimas su tėvais yra pats svarbiausias ir reikšmingiausias. Socialinis pedagogas yra reikšmingas specialistas, sprendžiant problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje, nes juo pasitiki ir pedagogai ir tėvai. Vertinant bendradarbiavimo formas su tėvais, naudingiausias buvo nurodytas individualus bendravimas su tėvais, nes taip pabendravus, kad ir laikinai, bet sumažėja vaiko agresija patyčių elektroninėje erdvėje klausimu.

Tyrimo hipotezė, kad prevencija dėl patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje sėkminga tik tada, kai mokykla ir šeima bendradarbiauja sprendžiant šią problemą, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Atliktos mokslinės literatūrinės analizės ir tyrimo rezultatų pagrindu siūloma:

Tėvams:

• Inicijuoti dažnesnį bendravimą su pedagogais.

• Įgyti daugiau teorinių ir praktinių žinių apie patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje.

• skirti daugiau dėmesio vaiko veiklai elektroninėje erdvėje.

Pedagogams:

• Organizuoti pasitarimą drauge su socialiniu pedagogu ieškant bendradarbiavimo su tėvais skatinimo metodų.

• Organizuoti mokinių diskusijas patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje temomis.

• Organizuoti mokinių tėvų diskusijas patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje temomis.

• Organizuoti mokinių tėvų grupę socialiniuose tinkluose, padėti spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje.

Tyrėjui:

• Tyrimo atlikimui pasirinkti ne kiekybinį, o kokybinį tyrimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis
2. Astrauskaitė, M. (2010). Mokyklų epidemija–patyčios. *Aš ir psichologija*. Prieiga per internetą:https://iamnotscared.pixel-online.org/data/database/publications/414_Mokykl%C5%B3%20epidemija%20-%20patycios.pdf
3. Barkauskaitė, M. (2016). Šeimos ir mokyklos ugdomųjų galių integracijos problemos. *Pedagogika*, *122*(2), 49-59.
4. Baniulienė, A., Juodaitytė, A. (2011). Vaikų patyčių prevencijos programos "Olweus" efektyvumo raiška: mokyklos bendruomenės narių patirties analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai, 3* (32), 17-25.
5. Bauman, S., Del Rio, A. (2006). *Preservice Teacher's Responses to Bullying Scenraios Compraing Physical, Verbal, and Relational Bullying.* Journal of Educational Psychology 98: 219–231.
6. Bazemore G. (1999). After Shaming Whither Reintegration: Restorative Justice and Relational Rehabilitation // Bazemore G., Walgrave L. (eds.) *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime.* Monsey, NY: Criminal Justice Press.
7. Betts, L.R. (2016). *Cyberbullying: approaches, consequences and interventions. Palgrave Studies in Cyberpsychology*. London: Palgrave Macmillan.
8. Bowen, G. L.; Richman, J. M.; Brewster, A.; Bowen, N. (1998). *Sense of Coherence, Perception of Danger at School, and Teacher Support Among Young at Risk of School Failure.* Child and Adolescent Social Work Journal, 15, 273–286
9. Butkienė G. Kepalaitė A.(1996) *Mokymasis ir asmenybės brendimas.* Vilnius: Margi raštai.
10. Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2015). Vaikų raidos rizikos ir apsauginiai veiksniai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, *10*, 35-51.
11. Campbell, M. (2005). *Cyber bullying: An old problem in a new guise?* Australian Journal of Guidance and Counselling. 15(1): 68–76.
12. Dobranskienė R. (2002). *Mokyklos bendruomenės vadyba*. Šilutė: Prūsija, (14).
13. Donegan R. (2012). *Bullying and Cyberbullying History.* Statistics, Law, Prevention and Analysis The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications,Vol. 3, No. 1

14. Gasinska, K., Varslauskaitė, L. (2018*). Situacijos ir poreikio apžvalga*. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Prieiga per internetą: http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2018/09/Situacijos-ir-poreikio-ap%C5%BEvalga.pdf
15. Gedutienė, R., Šimulionienė, R., Čepienė, R. ir Rugevičius, M. (2012). Patyčios elektroninėje erdvėje: jaunesniojo amžiaus paauglių patirtis. *Tiltai, 58* (1), 133–148.
16. Giedrytė-Mačiulienė, R., Venckevičienė, J. (2015). Atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas mokyklose. *Teisės problemos, 2* (88), 106-110.
17. Girdvainis G. ir Pocevičienė R. (2009). Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*,(4), 128-130.
18. Girdvainis, G. (2013). Patyčios tarp mokinių bendrojo lavinimo mokykloje: samprata, dalyviai, priežastys ir padariniai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (2), 8-13.
19. Gudžinskienė, V., Burvytė, S. (2017). Pozityviosios socializacijos stoka kaip prielaida paauglių agresijai. *Mokslu grįsto švietimo link*, 449-469.
20. Halpern D., Pina M., Vásquez J. (2017). *Loneliness, personal and social well-being: towards a conceptualization of the effects of cyberbullying.* Culture and Education, 29 (4), 703-727.
21. Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2011). *Overview of Cyberbullying.* White Paper for the White House Conference on Bullying Prevention. Washington, DC.
22. Janilionis V.C(2015). *Koreliacinės ir regresinės analizės pagrindai*. Prieiga per internetą: Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/Janilionis_III/jan_III.html&course_file=jan_III_1.html
23. Jančiauskas, R. (2019). Mokinių agresyvaus elgesio apraiškos Klaipėdos mokyklose kaip prielaida galimiems mirtinai pavojingiems smurto išpuoliams: mokytojų nuomonė. *Pedagogika, 2019, t. 133, nr. 1, p. 161-182*.
24. Jasiulionė, J. S., Povilaitis, R. (Sud.). *Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevenciją mokyklose.* Tarptautinės konferencijos pranešimai (p. 62 – 67). Vilnius: Multiplex. Priega per internetą: http://www.vaikulinija.lt/files/konf_pranesimai_lt.pdf
25. Jegelevičienė, V., Merfeldaitė, O., Railienė, A. (2016). Mokinių mokymosi motyvacijos silpnėjimo priežastys: tėvų požiūris. *Pedagogika*, 117-128.
26. Jegelevičienė, V., Prakapienė, D., Prakapas, R., Stasiukynas, A. (2019). Pedagogo bendravimo kompetencijos pristatymas Lietuvos interneto žiniasklaidoje. *Socialinis darbas,* 49-50.
27. Jokubaitė, R. (2014). Paauglių rizikingo elgesio internete veiksniai. *Tiltai, 66*(1), 1-12.
28. Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės). Prieiga per internetą:

http://www.elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/Jungtiniu%20Tautu%20nepilnameciu%20nusikalstamumo%20prevencijos%20gaires.pdf.

29. Kairienė, B., Ščerbakova, D. (2014). Vaikų patiriamo smurto mokykloje prevencinės galimybės. *Socialinis darbas, 7*(2), 69-71.
30. Keith, S., and M. E. Martin. (2005). *Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world.* Reclaiming Children and Youth13 (4): 224–28.
31. Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). *Electronic bullying among middle school students.* Journal of Adolescent Health, 41 (6), 22–30.
32. Kowalski, R. M.; Limber, S. P.; Agatston P. W. (2008). *Cyber bullying: bullying in the digital age.* Malden (Mass.): Blackwell Publishing.
33. Kowalski, R.M., Giumetti, G.W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). *Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cb research among youth.* Psychological Bulletin, 140, 1073–1137.
34. Kiršienė, M. (2010). *Smurtas prieš vaikus mokykloje: prevencija ir galima pagalba* (magistro baigiamasis darbas), Vytauto Didžiojo universitetas, 45-51. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/E4EE5~1.VAL/AppData/Local/Temp/1990721-2.pdf
35. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 38(1804).
36. Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas (2007). *Valstybės žinios*, 80(3214).
37. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr.
38. Lietuvos Respublikos Administracinių nusižengimų kodeksas (2015), *Valstybės žinios*, Nr. 11216, 6 str.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės Žinios*, 33(1014).
40. Lietuvos Respublikos Kibernetinio saugumo įstatymas (2014). *Valstybės Žinios,* Nr. XII-1428).
41. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2011). *Valstybės Žinios*, Nr. 38-1804).
42. Litvinienė J. (2001). *Šeima – vaiko ugdymo institucija.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
43. Marijampolės „Ryto“ pagrindinės mokyklos vidaus tvarkos taisyklės (2011). Prieiga per internetą:https://rytomok.lt/wp-content/uploads/2014/05/Del_RYTO_m-klos_vidaus_strukturos_pertvarkymo_ir-nuostatu.pdf
44. Mažionienė M., Povilaitis R., Suchodolska I. (2012). *Elektroninės patyčios ir jų prevencija,* Vilniaus m. savivaldybės visuomenės sveikatos biuras, 5-6. Prieiga per

internetą: https://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/elektronines_patycios__perziurai_galutinis_FcYPqOY.pdf

45. Monkevičienė, O., Stankevičienė, K., Jonilienė, M. ir Glebuvienė, V. S. (2010). *Šiuolaikinėje žinių visuomenėje gyvenančio vaiko mokymosi sociokultūriniai aspektai.* Pedagogika, 100, 16–26.
46. Michailovič, I., Bikelis, S., Čepas, A., Dobrynina, M., Simaitis, R., Šneideris, D., Venckevičienė, J. (2014). Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. *Lietuvos teisės institutas. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla*.
47. Murray B. A. (2003). *Examining School Based Mediation: a Literature Review*, p. 1–32. Prieiga per internetą: http://www2.uwstout.edu/content/lib/thesis/2003/2003murrayb.pdf
48. Newman, M. L., Holden, G. W. ir Delville, Y. (2005). *Isolation and the stress of being bullied.* Journal of Adolescence, 28(3), 3 4 3 –357.
49. Nikartas, S., Ūselė, L., Zaksaitė, S., Žukauskaitė, J., Žėkas, T. (2013). *Vaiko minimalios priežiūros priemonės Lietuvoje: prielaidos, situacija ir įgyvendinimo problemos.* Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
50. Olweus D. (1993) *Bullying at school*. Oxford:
51. Olweus D., (2008). *Patyčios mokykloje: ką žinome ir ką galime padaryti.* Vilnius: Alma littera.
52. Olweus, D. (2013). *School bullying: Development and some important challenges.* Annual Review of Clinical Psychology, 9 , 751–780. doi: 10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516.
53. Paluckaitė, U., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2015). *Rizikingas elgesys internete: jo formos ir pasekmės tarpasmeniniams santykiams bei asmens privatumui.* Visuomenės sveikata, 3 (70), 29-38.
54. Pellegrini D., Long J., (2002). *A longitudinal study of bullying,dominante, and victimization during the transition fromprimary school through secondary school.* British Journal of Developmental Psychology. Nr. 20. P. 259-280.
55. Petrulytė, A. (2015). *Psichologo veiklos prioritetai įtraukiojo ugdymo kontekste*. Pedagogika, 18(2), 91-92.
56. Pilkauskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S., Žukauskienė, R. (2009). *Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių.* Socialinis darbas 8(2), 114–122.
57. Povilaitis R. ir Valiukevičiūtė J. (2006). *Patyčių prevencija mokyklose*. UAB Multiplex.

58. Povilaitis R. ir kt. (2007). *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius: UAB Multiplex
59. Povilaitis, R., ir Jasiulionė, J. S. (2008). Mokykla gali įveikti patyčias. *Vilnius: ŠAC*.
60. Radzevičiūtė K. (2013). *Paauglių probleminio interneto naudojimo prevencija: šeimos ar specialistų užduotis?* (magistro darbas). Prieiga per internetą: https://scholar.google.lt/scholar?hl=lt&as_sdt=0%2C5&q=Paaugli%C5%B3+probleminio+interneto+naudojimo+prevencija%3A+%C5%A1eimos+ar+specialist%C5%B3+u%C5%BEduotis%3F&btnG=
61. Reches, R. (2010). Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema. *Social ScienceS, 2*(6), 357-374.
62. Rigby K., Slee P. (1993). *Dimensions of interpersonal relating among Australan school children and thei implications for psyshological wellbeing.* Journal of Social Psychology,.133.1:p.33-42.
63. Ryals J. S. (2004). *Restorative Justice: New Horizons in Juvenile Offender Counselling* // Journal of Addictions & Offender Counseling, vol. 25, p. 19.
64. Robichaud M. G. R., (2007). *Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje.* Vilnius: Baltos lankos.
65. Rosvita, R. (2015). *Mokinių patyčių socialiniuose tinkluose formos ir jų prevencijos galimybės mokykloje* (magistro darbas). Prieiga per internetą: https://scholar.google.lt/scholar?hl=lt&as_sdt=0%2C5&q=Mokini%C5%B3+paty%C4%8Di%C5%B3+socialiniuose+tinkluose+formos+ir+j%C5%B3+prevencijos+galimyb%C4%97s+mokykloje.&btnG=
66. Ruškus, J., Žvirdauskas, D. ir Kačenauskaitė, V., (2010). *Interneto vartojimo grėsmių suvokimas ir patirtis: moksleivių viktimizacijos prielaidos.* Socialinis darbas, 9(2), 70–77.
67. Sakalauskas, G. (2009). *Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai.* Teisės problemos, 2(64), 81-103.
68. Skapinakis, P., Bellos, S., Gkatsa, T., Magklara, K., Lewis, G., Araya, R., Ttyliandis S. ir Mavreas, V. (2011). *The association between bullying and early stages of suicidal ideation in late adolescents in Greece.* BMC Psychiatry, 11, 22–30.
69. Smith, P. K. et al. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awarness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying.* Unit for shool and family studies. Goldsmiths College, Univerasity of London.
70. Šerėnas, T. (2014). *Tėvų vaidmuo elektroninių patyčių tarp paauglių problemos sprendime („Facebook“atvejis)* daktaro disertacija. Prieiga per internetą: https://scholar.google.lt/scholar?hl=lt&as_sdt=0%2C5&q=T%C4%97v%C5%B3+vai

dmuo+elektronini%C5%B3+paty%C4%8Di%C5%B3+tarp+paaugli%C5%B3+problemos+sprendime+%28%E2%80%9EFacebook+%E2%80%9Catvejis%29++&btnG=.

71. Šukytė D. (2014). *Patyčių problema mokykloje ir prevencija* . Švietimo problemų analizė, Nr. 7.
72. The Report of the Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour (2010), p. 5.
73. Vaiko teisių konvencija (1995). *Valstybės žinios*, 60 (1501).
74. Valantinas, V. (2014). *Kodėl tėvai ir pedagogai nesusikalba: bendradarbiavimą stabdantys veiksniai*. Prieiga per internetą: http://www.delfi.lt/gyvenimas/namai_ir_seima/kodeltevaiirpedagogaine-susikalbabendradarbiavimastabdantys-veiksniai.d?id=64453510.
75. Valeckienė, D. (2007). *Patyčių tarp bendraamžių prevencijos strategijų mokykloje analizė: užsienio šalių patirtis.* Bridges / Tiltai, 41(4),53–65.
76. Valickienė, R. P., Raižienė, S., Žukauskienė, R. (2009). *Elektroninių patyčių paplitimas tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių.* Socialinis darbas, 8 (2), 114-121.
77. Valickas, G. (1997). *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
78. Vandebosch, H., van Cleemput, K. (2009). *Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims.* New Media & Society, 11, 1349–1371.
79. Van Ness D., Morris A., Maxwell G. Introducing Restorative Justice // Morris A., Maxwell G. (eds.) (2001). *Re-storative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation and Circles.* Oxford: Hart Publishing, , p. 5.
80. Virbalienė, A. (2004). *Paauglių bendraamžių grupės – sėkmingos socializacijos veiksnys.* Pedagogika, 70, 217–222.
81. Visuotinė lietuvių enciklopedija (2019). Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Prieiga per internetą: https://www.vle.lt/Straipsnis/atsakomybe-66550
82. Walg rave L. (2009). *Advancing Restorative Justice as the Ground for Youth Justice* // First World Congress on Restorative Juvenile Justice held in Lima, Peru, 4-7 November, p. 1–18. Prieiga per internetą: http://www.unicef.org/tdad/2lodewalgrave.pdf
83. Žalys V. (2013). *Multimedijos technologija kaip paauglių kalba.* Studijos Šiuolaikinėje visuomenėje, ISSN 2029-431X, p. 93-100.
84. Žibėnienė G., Brasienė D. (2013). *Naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė*. Socialinės technologijos, 3(1), ISSN 2029-7564 (online) p. 53–67.

85. Žygaitienė, B., Veličkienė, J. (2016). *Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas vykdant paauglių delinkventinio elgesio prevenciją.* Pedagogy Studies/Pedagogika, 122(2).

SANTRAUKA

Valiukienė, E. (2020) *Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas*. Teisės edukologijos magistrantūros ištęstinių studijų magistro darbas. Mokslinio darbo vadovas doc. dr. Romas Prakapas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas svarbus sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą. Elektroninės patyčios tarp mokinių išsiskiria iš laiko ir vietos sąlygotumo būdingo tradicinėms patyčioms jos tampa spartesnės ir lankstesnėmis. Todėl teikiant pagalbą mokiniams patiriantiems patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje būtina pedagogams ir tėvams operatyviau, lanksčiau, dažniau bei produktyviau bendradarbiauti. Tikėtina, kad mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas yra svarbus prevencijos sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje įgyvendinimo efektyvumui.

Naudojami tyrimo metodai: mokslinės literatūros apžvalga ir analizė, anketinė pedagogų ir jų tėvų apklausa. Tyrimo imtis: 127 tėvai ir 31 pedagogas. Tyrimo metu nustatyta, kad: pedagogai ir tėvai bendrauja 1-2 kartus per mėnesį; Dažniausiai spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje tėvams padeda socialinis pedagogas ar klasės auklėtoja, taigi jų bendravimas su tėvais yra pats svarbiausias ir reikšmingiausias. Socialinis pedagogas yra reikšmingas specialistas, sprendžiant problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje, nes juo pasitiki ir pedagogai ir tėvai. Vertinant bendradarbiavimo formas su tėvais, naudingiausias buvo nurodytas individualus bendravimas su tėvais, nes taip pabendravus, kad ir laikinai, bet sumažėja vaiko agresija patyčių elektroninėje erdvėje klausimu.

Tyrimo hipotezė, kad prevencija dėl patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje sėkminga tik tada, kai mokykla ir šeima bendradarbiauja sprendžiant šią problemą, pasitvirtino.

SUMMARY

Valiukienė, E. (2020) *School and family collaboration when solving bullying issues between students in cyber space.* Thesis of Master ‘s degree in Law Educology extended studies. The research supervisor doc. dr. Romas Prakapas. Vilnius: Mykolo Romerio university.

School and family collaboration is important when solving bullying issues between students in cyber space. Unlike traditional bullying, cyber bullying can occur without face-to-face interaction, which means, that cyber bullying is way faster and more flexible. Therefore, when providing help for victims of bullying in cyber space it is necessary for teachers and parents to cooperate more expeditiously, more often and be more flexible so that prevention and help would be as fast and effective as possible. Most likely, that school and family collaboration is biggest part of effectiveness when solving and preventing bullying in cyber space.

Research methods used: review of scientific literature and analysis, questionnaire for teachers and parents. Research sample: 127 parents and 31 teachers. During research it was found that: teachers and parents communicate 1-2 times a month; Usually social educator or class teacher helps parents to solve issues related to cyber bullying between students, therefore their mutual communication is most important and significant part of preventing cyber bullying. Social educator is probably most important specialist when solving issues related to cyber bullying because parents and teachers trust him. When evaluating collaboration methods, most useful method indicated was individual communication with parents, it was noticed that this way, even if it is for a short time, the aggression of children in cyber space same as cyber bullying decreases.

Research hypothesis, that prevention of cyber bullying between students is successful only when school and family collaborate, was confirmed.

PRIEDAI

ANKETA TĖVAMS/GLOBĖJAMS

Gerbiamieji tėveliai/globėjai, aš, Mykolo Romerio universiteto edukologijos ir socialinio darbo instituto, Teisės edukologijos programos magistrantūros studentė Eglė Valiukienė, rašau magistro baigiamąjį darbą tema „Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas“. Man labai svarbi Jūsų nuomonė, kaip mokyklose vyksta tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas ir kokią įtaką šis procesas turi patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemos sprendimui. Labai būtų malonu, jei atsakytumėte į anketos klausimus. Užtikrinu anonimiškumą. Pasirinktą atsakymą įrašykite arba pažymėkite x.

1. **Jūsų lytis:**
   - o mot;
   - o vyr.
2. **Jūsų išsilavinimas:**
   - o Pagrindinis
   - o Vidurinis
   - o Aukštasis
   - o Kita (įrašykite) .....
3. **Jūs auginate: (įrašykite skaičių)**
   - .....berniuką/us
   - .....mergaitę/es
4. **Jūsų gyvenamoji vieta:**
   - o miestas
   - o kaimas
5. **Jūsų šeima:**
   - o Abu tėvai, vaikas (ai)
   - o Išsiskyrusi/ęs
   - o Esu našlys/našlė
   - o Esu vieniša mama/tėtis
   - o Kita (įrašykite).....
6. **Kaip suprantate šeimos ir pedagogų bendradarbiavimą? (Galimi keli atsakymo variantai)**
   - o Pedagogai informuoja tėvus apie vaiko problemas mokykloje.

- o Pedagogai ir tėvai reguliariai bendrauja, nuolat palaiko ryšius.
- o Tėvai kreipiasi į auklėtoją iškilus problemoms.
- o Esant reikalui, tėvai kreipiasi į specialistus, dirbančius mokykloje.
- o Kita.....

7. Kas Jūsų vaiko/ų lankomoje mokykloje inicijuoja tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo procesą? (Galimi keli atsakymo variantai)

o Tėvai

o Pedagogai

o Vaikai

o Kita (įrašykite).....

8. Kaip dažnai individualiai bendraujate su klasės auklėtoja?

o 1–2 kartus per pusmetį

o 1–2 kartus per mėnesį

o 1–2 kartus per savaitę

o Kiekvieną dieną

o Visiškai nebendrauju

o Kita (įrašykite).....

9. Su kokiais sunkumais susiduriate bendraudami su pedagogais?

o Jie manęs nesupranta.

o Jie nesupranta mano vaiko.

o Jie nemėgsta mano vaiko.

o Pedagogams trūksta kompetencijų (įrašykite kokių).....

o Mokytojai vengia kontakto su manimi.

o Nesu susidūręs/usi.

o Kita (įrašykite) .....

10. Kaip dažnai mokyklos bendruomenės nariai bendrauja su jumis?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada nebendrauja
Dalykų mokytojai					
Klasės auklėtoja					
Mokyklos administracija					
Socialinis pedagogas					
Kiti specialistai (logopedas, psichologas)					
Mokyklą aptarnaujantis personalas					

11. Ar ribojate vaiko naudojimosi internetu laiką?

o Taip, riboju.

o Numatytos griežtos taisyklės.

o Ne visada, priklauso nuo situacijos.

o Niekada neriboju.

o Kita (įrašykite).....

12. Kaip dažnai Jūsų vaikas yra patyręs/patiria patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Nepatiria	Niekada nepatiria
Taip						
Kartasi patiria						
Anksčiau patirdavo						
Ne						
Negaliu atsakyti						
Kita...						

14. Jūsų nuomone, kurie veiksniai turi įtakos patyčioms tarp mokinių elektroninėje erdvėje?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Neturiu nuomonės
Suaugusiųjų priežiūros stoka					
Vaikų, patyčių stebėtojų, nutylėjimas					
Patyčių aukų nutylėjimas					
Patyčių prevencijos priemonių stoka					
Bausmių, nusižengus, trūkumas					
Prastas mokytojų pavyzdys					
Mokytojų nenoras spręsti šią problemą					
Tėvų abejingumas šios problemos atžvilgiu					
Tėvų teorinių ir praktinių žinių trūkumas					
Mokyklos administracijos abejingumas					
Kita.....					

15. Kokiu būdu Jūsų vaikas turėtų atsakyti mokiniams, kurie iš jo tyčiojasi elektroninėje erdvėje?

	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Atsakyti tuo pačiu					
Pasakyti tėvams					
Pasiguosti draugams					
Papasakoti mokytojams					
Pasakyti socialiniam pedagogui					
Pasipasakoti psichologui					
Nieko nedaryti					
Kita.....					

16. Pažymėkite dažniausius veiksnius kaip Jūs ir pedagogai bendradarbiaujate sprendžiant problematišką vaikų elgesį tarp mokinių elektroninėje erdvėje:

Veiksniai	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Pedagogai praneša apie patyčias tarp mokinių elektroninėje erdvėje					

Klasės auklėtoja padeda spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje					
Dalykų mokytojai padeda spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje					
Mokyklos administracija padeda spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje					
Socialinis pedagogas spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje					
Patarimus, kaip spręsti problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėje erdvėje man siūlo (įrašykite kas).....					

17. Kokių problemų bendraujant tarp mokinių elektroninėje erdvėje iškyla Jūsų vaikui?

.....

.....

.....

18. Kaip manote, kodėl taip atsitinka?

.....

.....

.....

19. Kaip sprendžiate problemas susijusias su patyčiomis tarp mokinių elektroninėj erdvėje jei apie tai sužinote?

.....

.....

.....

Dėkoju Jums už bendradarbiavimą!

ANKETA PEDAGOGAMS

Gerbiamieji pedagogai, aš, Mykolo Romerio universiteto edukologijos ir socialinio darbo instituto, Teisės edukologijos programos magistrantūros studentė Eglė Valiukienė, rašau magistro baigiamąjį darbą tema „Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemas“. Man labai svarbi Jūsų nuomonė, kaip mokyklose vyksta tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas ir kokią įtaką šis procesas turi patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemos sprendimui. Labai būtų malonu, jei atsakytumėte į anketos klausimus. Užtikrinu anonimiškumą. Pasirinktą atsakymą įrašykite arba pažymėkite x.

1. **Jūsų lytis:**
   - o mot.
   - o vyr.
2. **Jūsų amžius (įrašykite) .....**
3. **Jūsų išsilavinimas:**
   - o Aukštasis (bakalauras)
   - o Aukštasis (magistras)
   - o Kita (įrašykite) .....
4. **Jūsų pedagoginio darbo stažas (įrašykite) .....**
5. **Jūsų auklėjamoji klasė (įrašykite) .....**
6. **Jūsų nuomone, mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas – tai**

   .....

   .....

   .....
7. **Jūsų nuomone, mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas – tai**

   .....

   .....

   .....
8. **Kas Jūsų darbe inicijuoja tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo procesą?**
   - o Tėvai
   - o Pedagogai
   - o Vaikai
   - o Kita (įrašykite).....

9. Ar dažnai individualiai bendraujate su klasės auklėtinių tėvais?

o 1–2 kartus per pusmetį

o 1–2 kartus per mėnesį

o 1–2 kartus per savaitę

o 1–2 kartus per savaitę

o 1–2 kartus per savaitę

o Kiekvieną dieną

o Visiškai nebendrauju

o Kita (įrašykite).....

10. Kaip manote, kodėl Jums kyla sunkumų bendraujant ir bendradarbiaujant su tėvais?

.....

.....

11. Kaip dažnai iškyla problemos bendradarbiaujant su tėvais?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada neiškyla
Vienas kito nesuprantame					
Tėvai skiria per mažai laiko vaikų ugdymui					
Tėvų neigiamas požiūris į ugdymo įstaigą, auklėtoją					
Subjektyvus vaiko elgesio vertinimas					
Kita.....					

12. Kaip dažnai tėvai linkę bendradarbiauti su šiais mokyklos bendruomenės nariais:

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada nebendrauja
Dalykų mokytojais					
Mokyklos administracija					
Socialiniu pedagogu					
Kitais specialistais (logopedu, psichologu)					
Mokyklą aptarnaujančiu personalu					

Kita					

13. Kaip elgiatės su mokiniu, kai sužinote apie patyčių atvejį tarp mokinių elektroninėje erdvėje?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Šias problemas sprendžia administracija					
Šias problemas sprendžia socialinis pedagogas					
Su tokiu mokiniu aiškinuosi kartu su klase					
Su tokiu mokiniu aiškinuosi asmeniškai					
Su tokiu mokiniu elgiuosi agresyviai					
Kreipiuosi pagalbos į policiją					
Kviečiu tėvus ar teisėtus globėjus					
Šiai problemai spręsti nėra tinkamos vietos, laiko ir būdų					
Kita (įrašykite).....					

14. Jūsų nuomone, kurie veiksniai turi įtakos patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje plėtrai?

	L. dažnai	Dažnai	Retai	L. retai	Niekada
Suaugusiųjų priežiūros stoka					
Vaikų, patyčių stebėtojų, nutylėjimas					
Patyčių aukų nutylėjimas					
Patyčių prevencijos priemonių stoka					
Bausmių, nusižengus, trūkumas					
Prastas mokytojų pavyzdys					
Mokytojų nenoras spręsti šią problemą					
Tėvų abejingumas šios problemos atžvilgiu					
Tėvų prastos teorinės ir praktinės žinios apie patyčias elektroninėje erdvėje					
Mokyklos administracijos abejingumas					
Kita.....					

15. Jūsų nuomone, kaip mokyklos bendruomenės nariai turėtų prisidėti sprendžiant patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą? (Įrašykite)

Mokyklos administracija	Pedagogai	Tėvai	Specialistai	Aptarnaujantis personalas

16. Jūsų nuomone, kurios bendradarbiavimo su tėvais formos naudingos patyčių tarp mokinių elektroninėje erdvėje problemą?

Bendradarbiavimo forma	**Kodėl taip manote?**
Tėvų susirinkimai o taip o ne	
Informacijos pateikimas telefonu o taip o ne	
Individualūs pokalbiai su tėvais o taip o ne	
Mokyklos tėvų tarybos veikla o taip o ne	
Informacijos pateikimas elektroniniame dienyne o taip o ne	
Klasės auklėtojo lankymasis namuose o taip o ne	
Kita (įrašykite)	

17. Ar ilgam pasikeičia vaiko elgesys pabendravus su jo tėvais po patyčių elektroninėje erdvėje atvejo?

o Išlieka toks pat

o Noras tyčiotis elektroninėje erdvėje išnyksta visam laikui

o Vaikas tampa dar agresyvesnis

o Laikinai sumažėja agresija;

o Kita(įrašykite).....

Dėkoju Jums už bendradarbiavimą!